Tanjore Saraswathi Mahal Series No. 8.

MAIRAVANACHARITRA

BY

KACHANA,

A DWIPADA KAVYA.

•

CRITICALLY EDITED

BY

SRI V. SUNDARA SARMA,
Pandit, Saraswathi Mahal Library, Tanjore.

AND

SRI A. MAHADEVA SASTRI,
Pandit, Saraswathi Mahal Library, Tanjore.

PUBLISHED

BY

SRI S. GOPALAN B.A.B.L.,

Honorary Secretary for the Administrative committee,' T.M.S.S.M. Library, Tanjore.

1950.

తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ ప్రచురణము - 8

మైరావణచరిత్ర

(కాచనవిరచితము)

పరిష్కర్తలు

శ్రీ వి. సుందరశర్మ,
పండితుడు, సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

శ్రీ అ. మహాదేవశాస్త్రి,
పండితుడు, సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

ప్రకాశకులు

శ్రీ S. గోపాలన్, B.A., B.L,
గౌరవకార్యదర్శి, సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

1950.

25147
25.3.73

NATIONAL ART PRESS
91, MOUNT ROAD, TEYNAMPET
MADRAS—18

PREFACE

The Saraswathi Mahal Library in Tanjore represents the synthesis of the three different cultural influences, the Tamilian Cholas, who ruled till the middle of the 13th century, the Telugu Nayaks who ruled till the middle of the 17th century and the Maharashtra Kings who ruled till the middle of the 19th century. This great cultural fusion was finally enriched still further by the impact of influences from the West, and of the East India Company. The contribution of Telugu Nayak Kings of Tanjore to what may be called the Tanjore school of Telugu literature, is tremendous and still remains to be fully assessed by the world of Telugu scholarship. Many of the Nayak Kings were themselves remarkable writers and it was but natural that they encouraged talented authors and also enriched their archives with rare Telugu works of their times. This is part of the explanation for the remarkable collection in the Telugu section of the Saraswathi Mahal, the other part consisting in the fact that Telugu continued to hold an honoured place under the Maharashtra Kings of Tanjore, some of whom like Raja Shahaji were reputed Telugu scholars and made frequent additions to the Telugu collection.

The following are some of the important Telugu works which we are publishing in a series.

1, Ramayanamu by KATTA VARADARAJU,

2. Taladasapranapradeepika by GOVINDA KAVI.

3. Andhra Kamandakamu by ZAKKARAJU VENKATA -- KAVI.

4. Ragunathanayakaabhyudayamu by VIJAYARAGHAVA NAYAKA.

5. Rajagopalavilasamu by KALAYA,

6. Kusalavopakhyanamu by RAMANARYA,

7. Dwipada Bhagavatamu (10th Skandha by) MADIKI SINGANARYA.

8. Vipranarayanacharita by VIJAYARAGHAVA NAYAKA.

9. Ragunathaabhyudayamu by VIJAYARAGHAVA NAYAKA.

Mairavanacharita, published in the following pages, was selected for publication mainly for its remarkable popular appeal. It is a folksong about Rama and Lakshmana being carried away at the instance of Ravana by Mairavana from Lanka to Patala Lanka, and their final rescue by Hanuman. We see from another text of the work available in the Madras Government Oriental Manscripts Library, that KACHANA is the author of this work. He calls himself a master of the Dwipada metre. His father is stated to be MALLADI AYYALANNA and his mother LAKKAMAMBA. His place of residence is mentioned as CHELALURU in the northern parts of Srigiri, which can be indentified with Tirupati. The author has dedicated his work to CHENNAKRISHNA, the patron deity of his place.

The whole story is told in simple and homely couplets. Our Pandits Sri A. Mahadeva Sastri and Sri V. Sundara Sarma, who are both able Telugu scholars, have edited the work with critical notes and have also contributed an introduction which, we hope will be found valuable. They have removed scriptoral errors in the manuscripts as far as they could, except where they felt that correction would be of doubtful advantage. We hope that the Telugu speaking public will welcome this work as a valuable recorded version

of a well-known story, which holds our attention as much as the oriental epics.

We are grateful to the Government of Madras for the timely financial assistance given to us to preserve and bring to light the remarkable treaures in the Saraswati Mahal. We are especially grateful to our Premier Sri P. S. Kumaraswami Raja and our Education Minister Sri K. Madhava Menon for the keen interest they evince in our Library.

Tanjore,
1950.

S. GOPALAN,
Honorary Secretary.

తొలిపలుకు.

—: కవి పరిశంస :—

ఈ మైరావణ చరిత్రను రచించిన కవి "కాచన" యని యూహించుట కాధారమున్నది. తంజావూరు సరస్వతీమహాల్ ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమందలి తాటాకులప్రతియందు గ్రంథకర్త పేరు కానరాదు. కాని మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారప్రతియందు కవి నామధేయము కన్పడుచున్నది. ఈరెండుప్రతులును నేకకర్తృకములా లేక భిన్న కర్తృకములాయని చర్చించి చూచినప్పుడు పాఠభేదములున్నను, కథాసంవిధానపద్ధతి, శైలియున్నగు వానినిఁబట్టి చూడ నేకకర్తృకములనియే నిర్ధరింపవీలగుచున్నది. ఈ పరిష్కరణము శుద్ధముగా తంజావూరు ప్రతిననుసరించి యున్నది. కవినామ వంశప్రతిపాదకములగు పద్యములను మద్రాసు ప్రభుత్వప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారపు ప్రతిననుసరించి యథామాతృకముగానిందు పొందుపరచుచున్నాము.

"కౌశికగోత్రమున ఘనతకు నెక్కి
సర్వ విద్యలయందుఁ జతురుఁడై యున్న
నలరంగ మల్లాది యయ్యలన్నకును
రమణిరత్నంబైన లక్కమాంబకును.
నేకసుతుఁడు ధీరుఁడు వంశాన్వయుండు
శ్రీహరికులజుఁడు చిట్టయసోదరుఁడు
కరమర్థితోఁడుత కాచనను వాఁడ"

కౌశిక గోత్రోద్భవుఁడగు మల్లాది అయ్యలన్నకును లక్కాంబకును జన్మించిన వాఁడు "కాచన" యని దీనినిఁబట్టి తెలియుచున్నది.

"......శ్రీగిరి నుత్తరంబునను
విలసితమైన యాచెలులూరిలోన
అవతారమైయున్నయట్టి యహోత్కు

నాకులదైవంబు నన్నేలుసామి
హరిచెన్నకృష్ణుని నాత్మలోఁదలఁచి"

శ్రీగిరికి (తిరుపతియో లేక శ్రీశైలమో) ఉత్తర భాగమందు "చెలులూరను" గ్రామమందున్న తన యిష్టదైవమగు "హరిచెన్నకృష్ణు"నికి కవి తనగ్రంథమునంకితము చేసినట్లు తెలియుచున్నది. అదేప్రతియందు మరియొకచోట

" అరయ వాధేవల్లి హర్మ్యభాగమున
దివ్యావతారమై తిరముగానున్న
ఆలలోకారాధ్యు నాగమ వినుత
చెన్నకృష్ణుని నాదు చిత్తంబులోన"

అని కన్పడుచున్న వాక్యములఁబట్టి కూడ వాధేవల్లికి చెలులూరను నామాంతరమేమో? దీనిని। నిర్ధరించు పట్లనాధారములు దొరకనందున దీనినిర్ణయభారము సహృదయులగు పండితులపై వదలి వేయుచున్నాము.

—: కథాభాగము :—

రెండుప్రతులలోను కథాభాగము వసిష్ఠులవారు శ్రీరామచంద్రునకు వక్కాణించునట్లున్నది. కథాసంవిధానముకూడ సమానమే.

శ్రీసీతారాములపట్టాభిషేకసమయమున రామరావణయుద్ధములో పేరెన్నికగన్న వీరులకు సమ్మానము జరుగును. హనుమంతుని పరాక్రమమును శ్రీరాముఁడు గొనియాడును. వసిష్ఠులవారు మధ్యనందుకొని—"ఓ రామా! నీకు హనుమంతుఁడు చేసినయుపకారములకు మేరయేలేదు. మైరావణుని మాయానిద్రయందున్ననీకును దెలియని యొక గొప్ప సాహసకార్యమును హనుమంతుఁడు చేసియున్నాఁడు. ఆకథను చెప్పెదను వినుము." అని యీ విధముగా వసిష్ఠులవారు మైరావణ చరిత్రమును శ్రీరాములవారికి చెప్పునట్లుగా కథనడచుచున్నది. మైరావణుఁడు తన మిత్రుఁడగు రావణప్రేరితుఁడై రామలక్ష్మణులను హనుమంతుని వాలంపు కోటనుండి మాయావిభీషణవేషధారియై హనుమంతుని మోసగించి యపహరించుట; హనుమంతుఁడు తన తప్పు తెలిసికొన్నవాఁడై। పాతాళలంకకు వెళ్ళి మైరావణుని వధించి శ్రీరామలక్ష్మణులను విడిపించి తీసుకొనివచ్చుట మొదలుగాగల సంభవములిందు వర్ణితములు.

—: శైలి :—

మాకు దొరికిన రెండు మాతృకలను పరిశీలించి చూడ, ఈరెంటికిని మూలాధారమగు నొకమాతృకయుండెననుట స్పష్టమగుచున్నది. ఆప్రధాన మాతృకను జూచి వ్రాసిన వ్రాయసకాండ్రసృష్టియే యీరెండుప్రతులని కంఠోక్తిగా చెప్పనగును. తప్పులను దొర్లించుటలో నిద్దఱు వ్రాయసకాండ్రును సరిసమానులై యున్నను, తంజావూరుప్రతి కొంతశుద్ధమై యొప్పుచున్నది. సంగ్రహింపవలసిన చోట వివరించియు, వివరింపవలసినచోట సంగ్రహించియు కథయొక్క నడక యెగుడుదిగుడుగానున్నను, మొత్తముమీఁద సౌలభ్యము, రమ్యత గ్రంథమునందు చాలభాగములందు కననగును. రచన సంస్కృతసమాస భూయిష్టమై ప్రబంధ శైలిననుసరించక పోయినను, వాడుకమాటలతో సొంపారి యున్నది.

మంజరీద్విపదకు చెప్పబడిన ఛందోనియమములను కవి పాటించి యుండ లేదు. కొన్ని చోట్ల ప్రాసయతులను కవి యుపయోగించియున్నాఁడు. "తుద మొదళ్లనుఁ గంటి దూకు శబ్దంబు — వర్జించి" యను నియమమును నీకవి పాటించనే లేదు. తుదలందు ప్రాసములను గూడ పొందించలేదు. ఈ విధముగా నీమంజరీద్విపదలను కవి స్వేచ్ఛానుసారముగా నీకావ్యమున సాగించియున్నాఁడు. ఈ స్వేచ్ఛావర్తనయందును నొక మాధుర్యమున్నది. ఇదియే మాదృష్టి నాకర్షించినది. స్వేచ్ఛావర్తనమును కోరెడు ఆంధ్రసాహిత్యరమణికిదియొక చిన్నయాభరణమై యుండగలదని మా నమ్మకము.

—: విశిష్టత :—

సాధారణముగా ద్విపదకవిత్వమునకు జనాదరణ మెండు. దీనికి "రంగనాథరామాయణము" యొక్క బహుజనాదరణము ముఖ్యమైన యుదాహరణముగా తీసుకొనవచ్చును. ఆంధ్రదేశమందు పల్లెపల్లెలోను జాతీయగీతములు మంజరీద్విపదలలోనే యున్నవి. ఊడుపులలోను, దంపుళ్ళయందును పాడు పాటలన్నియు ద్విపదలలోనేయుండుట మన మెఱిఁగినదే. అనాదిగావచ్చుచున్న దశరా పద్యములు కూడ నీతెగకు చేరియున్నవి. బొబ్బిలియుద్ధము, బాలనాగమ్మకథ, పాముపాట, కుశలాయకము మొదలగు గీతములకున్న ప్రచారము పెద్ద పెద్ద ప్రబంధములకుండుటలేదు. మంజరీద్విపదబద్ధమైన విశిష్టకావ్యమిదివరలో నెక్కడను కానరాలేదు. ఆలోటును బహుదోషభూయిష్టమైనను, ఈ చిన్ని

పొత్తము పూర్తి చేయునని మాయాశయము. ఈ విషయము నుద్దేశించియే మేమీ మైరావణచరిత్రను ప్రచురించితిమి.

—: పరిష్కరణము :—

మేము గ్రంథాంతరసహాయమున సరిదిద్దినయపపాఠములను ఫుట్‌నోట్సులో నిచ్చియున్నాము. కొన్నికొన్ని చోట్ల లుప్తమైన భాగములను పూరించుపట్ల, ఆ యా భాగములు బ్రాకెట్లమూలముగా చూపింపఁబడినవి. యతిభంగములు గణభంగములు సూక్ష్మముగా పరిశీలింపఁబడినవి. అచ్చుపొరపాట్లను తప్పొప్పుల పట్టికతో చూపించితిమి. అట్లుండియు ననేకతప్పులు దొర్లియుండును. కావున పండితులును సహృదయులును ఈమాయుద్యమమును ఆదరింతురుగాక యని ప్రార్థన.

సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు. 1950.

పరిష్కర్తలు.

విషయానుక్రమణిక.

శుభమస్తు

అవిఘ్నమస్తు

మైరావణచరిత్ర.

కథాప్రారంభము.

శ్రీరామచంద్రుఁడాశ్రితవత్సలుండు
కారుణ్యజలనిధి ఘనయశోధనుఁడు
సుజనరక్షకుఁడును సుగుణభూషితుఁడు
సమరారపతిఁ గూల్చి యర్థితోనపుడు
రాజచిహ్నంబులు రమణతోఁ దాల్చి
యంతనయోధ్యకు నతివేగవచ్చి
పరఁగవసిష్ఠుని పదములకెఱఁగి
వలనొప్పఁ గైకనివాసంబుఁ జొచ్చి
దండప్రణామంబుఁ దగనాచరించి
పిదపసుమిత్రకుఁ బ్రియముతోఁ మ్రొక్కి
మఱివచ్చి కౌసల్యామా[1]ళిగఁ జొచ్చి
తనతమ్ముడునుఁ దానుఁ దనపత్ని [2]వేఁగఁ
జనుదేరఁ గౌసల్య చర్చించి చూచి
జడలు వల్కలములు చిన్నబోళయునుఁ
దబసివేషంబులఁ దనరారుచున్న
తనతనయునిఁ జూచి తలఁపులోనపుడు
వగపునఁ దనభర్త వగపుఁ జింతించి

---

[1] మందిరము. [2] యును.

యున్నట్టి తనతల్లి నూరార్చి పిదపఁ
గొమరొప్పఁదగువారిఁ గుశలంబులడిగి
తనకు మ్రొక్కినఁగని తద్దయు వేడ్క
సీతామహాదేవిఁ జెలఁగిదీవించి
మందిరాభ్యంతర మణివేదియందుఁ
గూర్చుండిరెంతయుఁ గొమరుదీపింప.
ఆ విభీషణునకు నగచరులకును
[1]నంగద సుగ్రీవ యాంజనేయులకు
భద్రపీఠంబులఁ బఱఁగఁజెట్టించి
యంత[2]రాముఁడు పరమానంద[3]మంది
భరతశత్రుఘ్నులు [4]భక్తితోఁ గొల్వఁ
గరువు రోగభయముఁ గలుగకెప్పుడును
దనకు వర్ణాశ్రమధర్మముఁగల్గి
పరిపాటిఁదప్పక బహువిధోపాయ
పరిపూర్తిమై భూమిఁబాలింపుచుండె.
నిత్యకల్యాణముల్ నిత్యసంపదలుఁ
గలిగి వేదధ్వనికలితమై యపుడు
నిత్యోత్సవంబుల నెగడునప్పురము.
పరమసంప్రీతితో భానువంశజుఁడు
చెలువొందఁదమ్ములు చేరి కొల్వఁగను
మఱికొన్ని దినముల మనుజేశ్వరుండు
తనరంగ సుముఖుఁడై తరుచరసేనఁ
బనుపంగవలెనని యాత్మలోఁదలఁచి
భరతుని దెసఁజూచి పలికె రాఘవుఁడు.

---

[1]సుగ్రీవుడంగదు సుషేణాదులకును. [2]రఘువుండు. [3]డగుచు [4]బలనితన

"కపిసార్వభౌములు ఘనబలోద్దండు
లతులితసాహసులలసి యున్నారు
వలనొప్ప వారి నివాసంబులకును
నతిభక్తితోడుత ననుపంగవలయు
నటుగానఁగొలువుకు నాయిత్తపడుఁడు."
పరఁగ శత్రుఘ్నునిఁ బనిచెనాక్షణమె
పనిచిన సంప్రీతిఁ బరఁగనా కపులఁ
గొమరొప్పఁబిలిపించి కొలువుకూటాన
గంధంబు పన్నీరుఁ గలుపఁగఁజేసి
దివ్వెలు ముట్టించి దివ్యంబులైన
ముత్యాలముగ్గులు ముదమొప్పఁబెట్టి
మణిమయదీప్తుల మహిమఁజెన్నొంద
సమ్ముఖంబునకును సరగఁదెప్పించి
పూజించి వేడుక భద్రపీఠంబు
మానుగాఁబెట్టించి మణివేదియందుఁ
గరమర్థి నవరత్నగద్దె వేయించి
హితుల మంత్రుల పురోహితుల నాశ్రితుల
[1]వరవసిష్ఠాదుల వరుస రప్పించి
కవిబుధపాఠకగాయకాదులను
భరతశత్రుఘ్నులఁ బరఁగరప్పించి
తెఱఁగొప్ప ఛప్పన్న దేశాధిపతులఁ
దంత్రజ్ఞులను వీరదండనాయకుల
గణనకుమించిన గజ[2]వాహకులను
[3]నతిరథముఖ్య మహారథికులను

[1]పరవసిష్ఠాది మునులరప్పించి. [2]వాహనముల. [3]అతిరథమహారథులాదిసమరధులు.

ప్రియ మొప్ప నందఱఁబిలిపించిరపుడు.
రంజిల్ల పజ్జనుబ్రద్దలువారు
బడవాళ్లు మొదలుగా పరమహర్షమున
[1]రాయభారుల వేడ్క రాజముఖ్యులను
రప్పించికొలువుండిరా వేళయందు.
అంతలో రఘురాముఁడానందమొంది
చెలువొప్పఁ బన్నీట జలకమ్ములాడి
కస్తూరినామముఁగర మొప్పఁదీర్చి
దివ్యాంబరంబులఁ దెఱఁగొప్పఁగట్టి
యలరు శ్రీపాదాలనందెలుఁ బెట్టి
నూతనంబుగ మొలనూళ్లనమర్చి
కంకణంబులు రత్నఖచితమైనట్టి
బాహుదండంబులఁ బద్మలోచనుఁడు
పథకంబు నురమున బాగుగాఁబెట్టి
రవికోటిదీప్తుల రంజిల్లుచున్న
రత్నకిరీటంబు రవికులోత్తముఁడు
శిరసున ధరియించి చెలువుదీపింప
మదనకోటిప్రభా మహిమఁజెన్నొంది
విప్రులుదీవింప వేదమంత్రముల
[2]నక్షతల్ చల్లిరి యతివేడ్కతోడ.
నగరువెల్వడి వచ్చినరలోకవిభుఁడు
పరఁగంగ మంగళపాటకుల్ పొగడ.
వలనొప్పఁగొలువుకు వచ్చి రాఘవుఁడు
సింహాసనంబునఁ జెలగికూర్చుండి

---

[1] రాయభారులు నియోగులను వేడ్క. [2] అక్షింతలోసంగి చల్లిన.

చెలువొందఁ దమ్ములు చేరికొల్వఁగను
నఖిలలోకారాధ్యుఁ డసురాంతకుండు
నగుసత్యకల్యాణుఁ డమితవిక్రముఁడు
రాఘవుఁ డభినవరాజశేఖరుఁడు
వర్ణాశ్రమంబుల వరుసఁ బాలించి
బహువిధశాస్త్రముల్ పరఁగువిద్యలనుఁ
బరికించి సంతోషపారీణుఁ డగుచు
వెలయంగ వానరవీరులఁ జూచి
చిత్త[1]ము రంజిల్లఁ జిఱునవ్వు నగుచు
సంతోషమునఁ గృపా[2]సంరంభమునను
దలఁపున మోహంబుదై వారుచుండ
వలనొప్పఁ బలికె నావాలిమర్దనుఁడు.
"మీరు మహాత్ములు మీరు బల్లిదులు
మీరు చేసిన మేలు మేదినిమీఁద
వెలయంగ[3] రాక్షస వీరులతోడ
రావణాదుల నెల్ల రణభూమిఁ జంపి
జానకిఁ జేకొంటి సంతోషమునను.
పరఁగంగఁ (దీర)ని బంధువుల్ మీరు
తగ నిక్కడికి వచ్చి తడవాయ నింక
మీనివాసములకు మీ రేఁగుడనుచు
సుగ్రీవుఁడాదిగా శూరుల నెల్లఁ
బిలుపించి వేర్వేరఁ బ్రియములఁ జెప్పి
కరమర్థిఁ దగినట్టి కట్నంబు లిచ్చి
హనుమంతుఁ గొనియాడి యతనిఁ రప్పించి

---

[1] సంతసముగా. [2] సందటిగొసంగ. [3] నా. దనుజ.

కరుణించి వేడ్కతోఁ గౌఁగిటంజేర్చి
యర్ధాసనంబున నాతనినునిచి
వెలయఁగఁగొలువెల్ల విస్మయంబందఁ
గొమరొప్పు మనువంశకులగురుండైన
సంయమీంద్రునిఁ జూచి చయ్యనఁబలికె.

—:శ్రీరామచంద్రుఁడు హనుమంతుని
పరాక్రమమును వర్ణించుట:—

" వరమునిశ్రేష్ఠ! యీవాయునందనుఁడు
యెంతవాఁడనవచ్చు నిందఱిలోన
హనుమంతుఁడనఘుఁడు నాత్మబంధుండు
[1]నానరంగఁజేసిన యుపకారమునకుఁ
[2]బ్రత్యుపకారంబు వశమె చేయంగ,
చెప్పెదనీతండు చేసినలావు
భూసుతఁగోల్పడి పొలుపొందవచ్చి
పంపానదీతీరప్రాంతంబునందుఁ
[3]గణఁగినాతోడు లక్ష్మణుడుండఁజూచి
భానుతనూజుండు భయమందుటయును
వలదనివారించి వనచరేశ్వరుఁడు
కడుభక్తిమేమున్నకడ కేఁగుదెంచి
యతనివృత్తాంతము నంతయుఁజెప్పి
పరఁగనాతని మాకుబంధుగాఁజేసి
సీతభూషణములఁ జెలువొందఁజూపె.

[1] నానరనితండుచేసిను. [2] పరంగాగ నెట్టిట్లు. [3] కణంగి లక్ష్మణుండుమై ంగుండంజూచి

[1]ఆవాలిమర్దించి యా[2] రవిసూనుఁ
బరఁగఁ గిష్కింధకుఁ బతిగాను జేసి
కపిసేనలన్నియుఁ గరమర్థిఁ గూర్చి
వెరగొప్ప జానకి[3] వెదకఁ బుచ్చుటయు
ముదమొప్ప[4] నావ్రేలిముద్రికఁ గొనుచుఁ
దారాసుతునితోడఁ దరుచర్లతోడ
వెలయు దక్షిణ భూమి వెదుకంగఁ బోయి
యంబుధిఁగడ కేఁగి యందఱనునిచి
యరయ సముద్రంబు నవలీల దాఁటి
తానొక్కరుఁడై పోయి తగ లంకఁ జొచ్చి
చొరరానిచోట్లకుఁ జొచ్చి శోధించి
కలయ నంతటఁ జూచి కానంగ రాక
వడలక [5]దనుజేంద్ర వనములోపలను
జానకిఁ బొడగాంచి చతురుఁడై నిలిచి
ముదమొప్ప నావ్రేలి ముద్రిక నిచ్చి
వెలయ సీతకుఁ దనవృత్తాంత మెల్ల
నెఱుఁగించి మాయున్కి నెఱుఁగించి పిదప
ధరణిజమదిలోని తాపంబు[6] మాపి
యాయుంతియిచ్చిన యాన[7] వాలంది
వనితచే నధికపు[8] వరములు వడసి
సంతసంబునఁ జని చదురుఁడై మెఱసి
వడలక దనుజేంద్రు వన మెల్లఁ బెఱికి
వనపాలకులఁ జంపి వాయునందనుఁడు

---

1 ఆతనిపగసాధించి. 2 కలిసూను. [3] వేడ్క. 4 తన వ్రేలి. 5 యాదనుజ.
6 మాన్పి. 7 బాలంది. 8 బలములు.

సేనయనగ్రణ్యుల నేవురఁజంపి
మహినొప్ప నేడ్గురు మంత్రినందనుల
నరయంగఁదునుమాడి యక్షయుఁజంపి
[1]శక్రారితోఁబోరి చాలనొప్పించి
బ్రహ్మాస్త్రనిహతి[2]కిఁబద్ధుడై పోయి
యాసభాంతరమున నతనిభర్జించి
వానియాజ్ఞకుఁ దనవాల మొప్పించి
నెరయలంకాపురి [3]నిగుఱుఁగావించి
తిరుగ జానకి చేత దీవెనలంది
పటుభుజశక్తిమై పశ్చిమద్వార
మునను న్నలంకిణి [4]మొక్కపోఁజేసి
యరుదైన జలనిధి నవలీలదాఁటి
యంగదాదులఁగూడి యలరుచువచ్చి
రవినుతునకుఁ దమగా[5]కనుఁదెలిపి
సీతమాటలుఁదెల్పి సేమంబుఁజెప్పి
మగువశిరోమణి మాకునందించి
వెలయంగ మామది వేదనఁదీర్చి
తరుచర సేనతోఁ [6]దరలితావచ్చి
వలనొప్ప నలునిచే వార్ధిఁగట్టించి
యావిభీషణునకు నభయంబులిచ్చి
వనచరసేనల వార్ధి దాఁటించి
లంకపై విడిపించి లావులుమెఱసి
దనుజాధివీరులఁ దనవాలతతుల

---

[1]యింద్రారి. [2]చేపట్టుబడి. [3]నీరుగా. [4]నుక్కణగించి. [5]మొఱగించి.
[6]తగగదలించి.

నరుడుగాఁ జెండాడి యాహవంబునను
వాయుపుత్త్రుఁడుగాన వాయువుకరణిఁ
జగనన్ని దిక్కులఁ దానయైయుండి
యెచ్చోట [1]నరసిన నచ్చోటఁదానె
యుద్ధంబుఁ జేయంగ నురుభుజబలిమి
నింద్రారిశరహతి వేదనబొంది
కపిసేనలన్నియుఁ గలఁగి మూర్ఛిల్లె.
సౌమిత్రియును నేము సహితంబుగాఁగ
నతిదైన్యవృత్తిమై నలయుటఁజూచి
దైవవరంబునఁ దరుచరేశ్వరుఁడు
మూర్ఛనొందడుగాన ముదముదీపింప
వలనొప్ప నాజాంబవంతునిచేత
నలర సంజీవనీయౌషధం బెఱిఁగి
యతివేగమునఁబోయి యౌషధాచలముఁ
బెఱికి చక్కటనిడి పెంపొందఁదెచ్చి
పరఁగంగనంతటి ప్రాణంబులెత్తి
సౌమిత్రిప్రాణంబుఁ జయ్యననెత్తి
కరమర్థినామదికలఁకెల్లఁదీర్చి
యెనయంగ నాప్రాణమెత్తెనత్తరిని
హనుమంతుఁడెంతవాఁడనవచ్చునరయ
నతనిఁబ్రస్తుతిచేయ నెవ్వరి వశము”
అని యిట్లు రాఘవుఁడనిలజుఁబొగడ
వరవసిష్ఠుఁడు రామవసుధేశుకనియె.
“రాజీవదళ[2] నేత్ర! రఘురామచంద్ర!

[1] దగినయచ్చోట. [2] నయన.

సంగ్రామబలభీమ ! జయమనోధామ !
సీతామనోరామ ! శ్రీరామ ! రామ !
కొమరొప్ప హనుమంతుఁ గొనియాడితిపుడు
యిదియు విచిత్రమా యినవంశతిలక !
యరయ రాజుల [1]తోడ నాలంబులోనఁ
జంచలింపక లావు సేయంగవచ్చుఁ
బతిపేరుగొని నిల్చి బవరంబులోన
నధికునినైన మూరవలింప వచ్చుఁ
బతిలేకఁ గార్యంబుఁ బరఁగనే కాకి
చింతింపవచ్చునే శ్రీరామచంద్ర !
చెలఁగి మీయెదుటను జేసినలావుఁ
బొగడితి రఘురామభూవర ! నీవు
నరయ సీతని లావుకచ్చెరు [2]వొంద
[3]నున్నవారండఱు చిన్నవారిందు
[4]నెన్నఁగ నెక్కుడౌ నీతనిలావు
వినవయ్య చెప్పెద విశ్వలోకేశ !
పగ లెవ్వఁడైనను బంతంబు మెఱసి
చెలఁగి కయ్యంబులు సేయంగవచ్చు
నాయర్ధరాత్రి మీకైనఁ బోరామి
కీతఁడుఁ దీర్చెఁగా కితరుల తరమె
యీతెఱంగంతయు నర్కజుఁ డెఱుఁగు
నిజయోగమునుఁ జేసినే మెఱుంగుదుము''
అనవుఁడు రఘురాముఁ డాశ్చర్యమంది

[1] ఎదుట. [2] పుదలఁప. [3] వున్నవారందు నిట చన్నవారందు. [4] యెన్న చెప్పంగ నెక్కుండితనిలావు.

ముకుళితహస్తుఁడై ముదముదీపింప
నదియెవ్విధంబటులానతీవలయు
నని ప్రణమిల్లిన నమ్మునీశ్వరుఁడు
రాఘవు దెసఁజూచి రమ్యాత్ముఁడగుచు
వెలయనావనచరవృత్తాంతమెల్లఁ
జెప్పంగ దొణఁగె[1]ను జెవులూరనంత.

—: శ్రీరామునకు హనుమంతుని పరాక్రమమును వసిష్ఠుడు తెల్పుట :—

పరఁగంగ లంకపై భానుకులేశ !
విడిసి యుద్ధము సేయ వెలయంగ మీరు
[2]పెక్కురక్కసులనుఁ బేర్కొని చంపి
మర్కటసేనలు మలయుచుండఁగను
దనమది బెగడొంది దనుజనాథుండు

రావణుఁడు తన భంగపాటును దలఁచి విచారించుట :—

"పరఁగ శ్రీరాముని బాణాగ్నిచేత
భస్మమైపోయిరి పటుభు[3]జబలులు
[4]అతికాయుఁడును నామహాకాయుఁడరయఁ
గుంభకర్ణాదులు కూలిరి ధరణి
దురములోని రిపులఁద్రోలి నిర్జింపఁ
జాల నాఘనశక్తిఁ[5]జను దెంచుఘనులు
వాయుతనూజుండు వనచరోత్తములు

[1] నాసంయమీశ్వరుడు. [2] పెక్కండ్రు రాక్షసుల. [3] భుజాభటులు. [4] అతికాయుండు మహాకాయుండు. [5] చెన్నొందు.

ఘట్టించి గెలువంగఁ దరముగాదింక;
కడఁగి మహోత్పాతకారణముగఁటఁ
జెలఁగిరాముఁడు తెంపుసేయఁడుగాని
యరుదుగాదివ్యాస్త్ర [1]హస్తుఁడౌనేని
యొక్కటఁదెగ [2]టార్చు నౌనరంగనన్ను
నావిభీషణుకోర్కె లన్ని సిద్ధించు
పరఁగఁ గుందిన విని పరులు నవ్వుదురు."

—: రావణాఁడు మైరావణుని రప్పించి
మంత్రాలోచనముఁ జేయుట :—

అనిభయంబునునొంది యాత్మలోపలను
జింతించి తలపోసి చిత్తంబు కలఁగఁ
బరఁగ మాయోపాయబలమునఁగాని
వీరుల గెల్వంగ వెరవుగాకనుచు
మదిసంతసంబొంది మహిరావణుంకు
అధికమాయోపాయుఁడతిసత్వధనుఁడు
నాభుజబలిమిగా నమ్మినవాఁడు
పాయనిచెలికాఁడు పరమసాహసుఁడు
ఆతనిచేఁగాని [3]యర్కవంశజుల
నరయ గెల్వంగ రాదని నిశ్చయించి
[4]రావణుఁడపుడు మైరావణుఁదలఁచె.
తలఁచినంతట వాఁడుతనమదిలోన
నతిసంభ్రమంబున నానందమొంది
దశకంఠుఁ[5]డి శ్లేలఁ దలఁచెనోయనుచు

మందుకౌనౌనేని. [2]జూచు. [3]యినకులోత్తముల. [4]రావణుడప్పుడు. [5]డిదియాల

మంత్రిసమేతుఁడై మానుగా వచ్చి
దశకంఠుముందఱఁ దడయక నిలిచి
"యేమి రావణ! నీకు నింతకార్యంబు
పుట్టెను దలఁచితి పొలుపొంద నన్ను?
పంపు మేపనినైనఁ బరఁగఁ జేసెదను
చోరవనీశ్వరుఁడైనఁ జోపుడుఁ బెడుదు
బ్రహ్మాదిసురలను బట్టి భర్జింతు
నాపోశనముఁ గొందు నంబుధు లెల్లఁ
గులపర్వతంబులఁ గుదియించి పెఱికి
తోరంబుగాఁ బెట్టి దొంతులు పేర్తు
ధర నెల్లఁ బిడికిట దర్పించి పట్టి
పాడిపాడిగా సేతుఁ[1] బొంకంబు మెఱసి
నీ వేల వెఱచెదు నిఖిలైకవీర!"
అనవుడు దశకంఠుఁ డాత్మలో నుబ్బి
యతని కౌఁగిటఁ జేర్చి యర్ధాసనమున
నతివేట్కతో నిల్పి యతిముదం బెసఁగఁ
దనపూర్వకథ నెల్లఁ దగఁ జెప్పఁదొడఁగె.
"విను మహిరావణ! విశ్వలోకమున
రఘువంశతిలకులు రామలక్ష్మణులు
తమతండ్రిపనుపున దండకాటవిని
చెలఁగి తపోవృత్తి[2] చేనొప్పుచుండఁ
[3]జెన్నొందనొకనాఁడు చెల్లి శూర్పణఖ
వారలమదిఁ గోరి వచ్చినఁ బిదప
రాముఁడు సౌమిత్రి నలవేడ్కఁ జూచి

---

[1] క్షీరంబు. [2] జెరియింపుచుండ. [3] వొకనాఁడు శూర్పనివి యుల్లాసియగుచు.

నెందుండివచ్చెనో యీ[1] మోహనాంగి
శిక్షింపమనవుఁడు చెలఁగియాక్షణమె
ముక్కులుఁ జెవులును మొందుగాఁగొట్టి
ఖండించి పంపిన ఖరుఁడు కోపించి
దండెత్తి పోయిన దర్పంబు మెఱసి
దూషణత్రిశిరులతో వారిఁజంప
(బంగరులేడిగాఁ బంపిమారీచు)
[2] బంధుమర్దకులనుఁ బడతితోఁజీల్చి
[3] జనకతనూజనా చపల లోచనను
జెఱఁబెట్టి తెచ్చితిఁ [4] జెడ్డకోపమున
(వినకులోత్తములంతనీవార్త నెఱఁగి)
వానరసేనతో వార్ధిఁగట్టించి
యీలంకపై విడిసి యిట్టిరాక్షసులఁ
బెక్కండ్రఁజంపిరి పృథివికంపింప
బలియురు పెక్కండ్రు పడిరి భూస్థలిని
[5] పటు విభీషణుఁడంతఁ బగవారిఁగూడె.
అటుగాన నీప్రాపునర్థించియేను
చలముననాపగసాధింపవచ్చు
నని నిశ్చయం[6]బంది యాత్మలోనుబ్బి
నినుదలఁచితి నేను నిఖిలైకవీర!''
అనమహీరావణుఁ డాత్మలోపలను
గనుఁగొని పల్కె నిష్కపట భాషలను

---

[1] మోహనాలి. [2] బంధుమర్దకుగా బలినిచ్చి మారీచు. [3] తోలంగక జానకి తోడ్కొని దెచ్చి. [4] చెటుల. [5] పరఁగ విభీషణుడంత. [6] యించితను.

—: మైరావణుఁడు దశకంఠునకు బుద్ధి చెప్పుట :—

"వినవయ్య రావణ! వీరపుంగవుఁడ!
యిదియోల యెరుఁగవే యిట్టికార్యంబుఁ
జేయఁగనుచితమే చింతించి చూడఁ
బరభామఁ దెచ్చుట పంతమే నీకు
సకలశాస్త్రంబుల సకలధర్మముల
(నెఱఁగిన వాఁడవు యేమందు నిన్ను)
పరసతిపై దృష్టి పాపకర్మంబు
[1]తగఁబరసతిఁగూడఁదలఁచినవాఁడు
పొలుపొందగా భువి పురుపాథముండు.
వెఱ్ఱివాఁడైనను వీఱిఁడీయైన
బంధ[2]మైయున్నను బాపాత్ముఁడైన
బుద్ధిహీనుండైన భువనంబులోనఁ
జెలువొందఁడనవాఁడు చెప్పినబుద్ధి
వినవలెనటుగాక వినకుండెనేని
యొనరంగ దానికి నుత్తరంబిచ్చి
పరగంగఁబ్రియములుఁ బలుకుదుగాని
తనవారి విడుతురా తగబుద్ధిమాలి
పొలుపొందఁదరువునఁ బుట్టినశాఖ
పరగంగఁదరువునుఁ బాసి పోయినను
[3]ఁదికుఠారంబుతో నలరంగఁజేరి
పడపడి తరువులఁ బట్టిచెండాడుఁ
దగ్గతిఁదలఁపవు ధనుజాధినాథ!

హించి పరసతి ముగిగూఁడదలచు. [2]వాండైనను. గొనకొనియవికుటారం కూడి.

తననెనరొరుని చేఁదగఁ గోలుపోయి
జయముఁ గోరెఁడువాఁడు చపలుఁడుగాఁడె
అటుగాన పౌలస్త్య! యావిభీషణుని
విడిచినప్పుడే నీవు హీనుఁడివైతి
కాదె; నీ వెఱుఁగని కార్యంబుగలదె''
అని నీతివాక్యంబులతనికిఁ జెప్పి
పంక్తికంధరుఁ జూచి పదపడి యనియె
''కడచిన కార్యంబుఁ గలవెతలపోయ
బుద్ధిచెప్పితిగాని భువనైకవీర!
యిదెకోనిపోయెద నినకులోత్తములఁ
బరగంగ నాయట్టి బంధుఁడుకలుగఁ
దలఁకనేటికి నీవు దశకంధరుండ!
యేమరకుండుమీ'' యనిసాగిపోయె.
అంతలో నీవార్తలంతయుఁ దెలిసి
యావిభీషణుపత్నియైన యాసరమ
పరఁగఁగ నొయ్యనఁ బన్పురులచేతఁ
బొలుపొంద నీవార్త పుత్తేరనచట
విని విభీషణుఁడతివిస్మయంబునను
దనమదిలోన నెంతయు బెగడొంది
యతిసంభ్రమంబున నర్కజుఁ జూచి

—:విభీషణుఁడు సుగ్రీవునకు మైరావణుని మాయలఁ దెలిపి హెచ్చరించుట :—

''వినవయ్య సుగ్రీవ! వీరపుంగవుడ!
యిదియొక్క యుత్పాత మిప్పుడుపుట్టె

మహిరావణుండను మనుజాశనుండు
దశకంఠుపనుపున ధరణీశ్వరులను
మునుకొని పాతాళమునఁ గొనిపోవ
నాతఁడు పసిఁబూని నల్లేఁగినాఁడు
వానిఁగానఁగరాదు వనజనకైన
మాయల మతముల మంత్రయంత్రముల
నధికుఁడాతని గెల్వ హరిహరాదులకుఁ
దరముగాదటుగాన ధరణీశ్వరులను
గావఁగలేనయ్య కపికులోత్తముఁడ!
చెలువొందు వనచరసేనలనెల్ల
వెలయంగ దగ్గఱ [1]విడియంగఁజేసి
యరుగుము నీవింక నన్నిదిక్కులకు"

—:సుగ్రీవుడు హనుమదాదులఁబిలిచి
మైరావణునిగుఱించి చెప్పుట:—

అనవుండు సుగ్రీవుఁడతిసంభ్రమమున
హనుమంతుమొదలుగా నందఱంబిలిచి
"యీవార్త వింటిరె! యిందఱు మీరు
కరమర్థి రాజులఁగావంగవలయు"
అనవుంకు కపివీరులవుగాక యనుచుఁ
బోయి యనిలజుని బుద్ధినూహింప
[2]నంజనాసుతుఁడంత నటకేఁగుదెంచి

[1]విడుపుమని చెప్పి. [2]చెటవొందు వానర సేనల నెల్ల.

—:హనుమంతుఁడు వాలంపుఁగోట నేర్పఱచి
రామలక్ష్మణులఁ గాచుట:—

కోమరొప్ప వాలంబుఁ గోటగాఁదీర్చి
పాతాళమునఁగొంత ప్రబలంబుగాఁగ
మింటికినెగయించి మిన్ను ముట్టించి
వజ్రపంజరముగావడిఁ జుట్టుముట్టఁ
(జెలువొంద వానరసేనలప్పుడును) 190
నత్యంత శూరులై యందుండిరంత.

—:మైరావణుడు తన పత్నితో రామలక్ష్మణులఁ
గాళికి బలియిత్తునని పల్కుట:—

మరిసంభ్రమంబున మహిరావణుండు
జళకంఠుపనిబూని తనపురి కేఁగి
తననివాసముఁజొచ్చి తనపత్నిఁబిలిచి
పౌలస్త్యపగతుల భానువంశజులఁ
బరఁగంగఁగొనివచ్చి భద్రకాళికిని
బలియిత్తునేఁడు నాపంతంబు మెఱయఁ
గోమరొప్ప నీవింట గృహదేవతలను
నర్చింపు మనవుఁడు నతిభీతిఁబొంది
మాతంగి చలియించి మహిరావణేశుఁ
గనుఁగొని పలికె [1] గద్గదకంఠి యవుడు

—:మాతంగి మైరావణునకు హితమును జెప్పుట:—

ఇదియేమి రావణ! యీవిచారంబు

---

[1] నాగకంఠియగుచు.

చింతింపఁ దగునయ్య చెల్లబో నేఁడు
పనిలేని పనినీకుఁ బగయేటికయ్య
ఒరుఁబగ నీమీఁద నూహించుకొనుట
బుద్ధియె రాజ్యంబుఁ బోనాడుకొనుట
నీతివిరోధంబు నిఖిలంబులోనఁ
జెప్పెద వినవయ్య శ్రీరాఘవుండు
పరఁగ రావణుఁ [1] బాధఁబడలేక వేగ
[2] మురహారితో సురల్ మొఱఁబెట్టుకొన్న
కారణవశమునఁ గౌసల్య [3] యందుఁ
బుట్టినాఁ దనుజులఁ బోకార్చుకొఱకు
నటుగాన నరుఁడుగాఁ డతఁడు శ్రీవరుఁడు,
పిన్నప్రాయమునాఁడు పెర్మిఁ గౌశికుఁడు
యాగసంరక్షకై యర్థించుటయును
[4] ననుజలక్ష్మణునితో నటఁ గూడి వేడ్కఁ
దనతండ్రి పనుపునఁ దగ మునీశ్వరుని
పనివూని యటుబోయి పంతంబు మెఱయఁ
బరఁగ సుబాహుని భస్మంబుచేసి
తాటకిఁ దెగటార్చి తడయ [5] క వేగ
మారీచుఁ [6] బోద్రోలి మహిమ చెన్నొంద
యసఁగంగ మునివరు యాగంబుఁ గాచె
[7] సకలదనుజులనుఁ జావంగఁ గొట్టు
దివ్యబాణంబులఁ దెఱఁగొప్పవడసి
వలనొప్ప నామునివరునితోఁ గూడి

---

[1] జేతిబాధలకుగాక. [2] ముదమున త్రిదశులు. [3] వలన. [4] లక్ష్మణసహితుఁడై రాజిల్లు వేడ్క. [5] కాక్షణమె. [6] పోదలి. [7] సకలదనుజుల ద్రుంపచాలినయట్టి.

చనుచు గౌతమపత్ని శాపంబు మాన్పి
జనకునియింటికి సరగునఁబోయి
త్రిపురసంహారువిల్లుఁ దెగువమై విఱచి
వైదేహిఁజేకొని వచ్చియుద్ధతిని
పరశురాముని బాహుబలము నిర్జించి
వచ్చియయోధ్యలో వసియించినాఁడు,
తొలి[1]మత్స్యరూపుఁడై తోయధిఁజొచ్చి
వేదచోరకుఁబట్టి విదలించినాఁడు,
అమృతంబు కోఱకునై యసురులు సురలు
(మందరాద్రినిఁగొని మథియింపనపుడు)
అంబుధి వెఱువంగ [2]నద్రి క్రుంగినను
కూర్మావతారుఁడై కోలఁదెన్నరాని
[3]మందరగిరి మోసిన మధుసూదనుఁడు,
జగములన్నియుఁ బట్టి చాపగాఁజుట్టి
కొనిపోయి పాతాళగుహఁజొచ్చినట్టి
దనుజుని వరహావతారుఁడై త్రుంచి
భూమిఁదెచ్చినయట్టి పురుషోత్తముండు,
కోపించి కంబానఁగొమరొప్ప వెడల
నరసింహుఁడై వానినఖములఁజీరి
ప్రహ్లాదుఁగాచిన పరమాత్ముఁడితఁడు,
వామనుండై పూని వసుమతిఁగొనుచుఁ
బాతాళమునబలిఁ బడఁద్రోచినాఁడు,
ఇన్నిగట్టులరాజు జమదగ్నియందు

[1] మతస్వయతి. [2] అవని. [3] మహియెల్ల. [4] విప్రులకై పూనిజమదగ్ని........,
[5] దిచ్చెటి.

రాముఁడై జనియించి రాజులనెల్లఁ
బట్టిచెండాడిన భక్తవత్సలుఁడు,
త్రిదశులభయమెల్లఁ దీర్చుటకొఱకు
రాముఁడై జనియించె రఘువంశమునను,
ఇట్టిరాముని దేవి నెఱుఁగక తెచ్చి
ముదమునఁద్రిదశారి ముఱియుచున్నాఁడు
ముట్టిన మాత్రాన మునిఁగించునతనిఁ
[1]బోరునకీడ్చుట పొసఁగునే నీకు
వారలఁదెసఁబోకు వలదు రావణుఁడ!
యీరాజ్యభోగంబు లిట్టిసంపదల
నీధర నేలుచు నిట్టి సౌభాగ్య
మనుభవించుట లెస్స యవినీతిమాను
నీతండ్రిపగఁగాదు నీపగఁగాదు
తలపోయనిదియును ధర్మ బుఁగాదు."
[2]అనియిట్లు బలుకంగ నాసతి యవుడు

—:మాతంగిమాటలకు మైరావణుఁడు బదులు చెప్పుట:—

(మైరావణుఁడనియె మాతంగిఁజూచి)
"నీవు చెప్పినబుద్ధి నేవిఁటినేని
పరలోకదూరంబు భావించిచూడ
నాదశకంధరుఁడాపదఁ బొంది
యక్కఱపడిపంప నాపనిఁబూని
మానిన జగములో మగువరో! నగరి
యెంతైనఁజనవారికెడలినచోట

[1]పోడిఁగట్టుజూరాదవు చిత్తనేఁనీవు. [2]అపుడు యువతికి మైరావణుండనెను.

బ్రహ్మరుద్రాదులపైనైనఁబూని
పగనిర్వహింపుట పంతంబుగాక
యింతి ! నీమాటకు నేమానియుంట
మానుగా జగములో మగపాడిగాదు
వెలయుంగవీరుఁడో వీరభద్రుండో
యేలచింతించెద వీమానవులకు
నటుఁబోయి తెచ్చెద''నని వీడుకొలిపి

—: మైరావణుఁడు తన యిద్దఱు మంత్రులతో రామలక్ష్మణులనుఁ దెచ్చుటకు బయలుదేరుట:—

తనమంత్రులగువారిఁ దనరనిద్దఱిని
ఘటికసూదిముఖులఁ గర మొప్పఁజూచి
తెఱఁగొప్పరాజులఁ దెత్తుముగాన
నాయత్తపడుడని యటువీడుకొలిపి
చౌషష్టివిద్యలఁజతురుండుగాన
నాయత్తపడఁజూచె నపుడు రావణుఁడు
కలనిగారులబొంది కప్పరొయ్యయును
గాలిచీరయు నీలికాశయునమర
వలనొప్పభూతియు వాయుబంధనముఁ
గనుగట్టు భూకట్టు కాపువిభూతి
యుద్వేషణంబును నుత్కర్షణంబు
మోహనభస్మంబు మొదలైనయట్టి
మందులువసియించి మానుగావెట్టి
మంత్రిసమేతుఁడై మైరావణుండు
లంకకు పాతాళలంకకు నొక్క

వనజనాళముతోడ వాటమైయున్న
యామార్గమున నాతఁడతి వేగఁగదలి
వచ్చియానాళంబు వాకిటన్నిలిచి
నెలకొని యొకతరునీడఁగూర్చుండి
చెలువొంద నరసేనలన్నియుఁ జూచి
సొంపార ఘటికునిఁజూచి యిట్లనియె.

—: ఘటికుని రామలక్ష్మణులవృత్తాంతమరసి రమ్మని
మైరావణుఁడు పంపుట :—

“ తరుచర సేనలోఁ దడయక చొచ్చి
సన్నిధానముఁజూచి సర్వంబునరసి
యొనరంగ రాజులు నున్నచోటెఱిఁగి
వేవేఁగరమ్మని వీడుకొల్పినను
గొమరొప్పఁబనిబూని ఘటికుండుఁబోయి
కొమరొప్ప నాసేనఁ దిరిగిరాఁజూచి
యంజనీసుతువాల మాకృతిఁజూచి
కరమొప్ప వాలంబుఁ గదలించిచూచి
యలవిగానక మెగసి యాకాశమునకు
నటఁజనరాకున్ననతఁడేఁగుదెంచి
యవివిన్నపముసేయ నతనితోననియె.
“ వలనొప్ప హనుమంతు వాలంపుకోట
నొప్పుగా దృఢశాలి యొప్పారఁజూచి
చంద్రసూర్యులకును సాధింపరాదు
యతిశయమైనట్టి యావాలమహిమ
నేమని చెప్పుదు నెన్నఁడుఁజూచి

మొఱుఁగము రావణ! ఈభువియందుఁ
జెలఁగి వానరవీరసేనలకెల్లఁ
దనవాలమల్లార్చి తగఁగోటసేసి
భూమికి మింటికిఁ బోరామిఁజేసి
హనుమంతుఁడెంతయు నలవాయుదేవుఁ
గరణి విజృంభించి కాచుచున్నాఁడు.
అటుగానభేదింప నజానకునైన
కొలఁదిగాదన''వాఁడు కోపించిచూచి,

—: మైరావణుఁడు ఘటికునికి రోషము పుట్టునట్లు నొవ్వనాడుట :—

పోలుపొందఁబగవానిఁ బొగడెదువాఁడు
యేపాటిశూరుఁడౌనిల మీఁదనతనిఁ
గరమర్థినాముఁదు ఘనముగాఁజేసి
పగవానిపొగడెదు పఁడవుగాన
మగపాటి పోకార్చి మానంబుఁదూలి
భీతిల్లి వెసఁ జెడిప్రేలమగాక
యిట్టిమాటలు శూరులేల పల్కుదురు
సూరులకిట్లేల చొప్పదునయ్య
కోమరొప్ప మాప్రాపుఁ గోరినవెనుక
పంతమాటలు మగపాటియేనీకు''
అనియిట్లు ఘటికుని నాడుటఁజూచి
సూదిముఖుండంత శూరుఁడై పలికె,
"వలదుమైరావణ! వనచరసేన
యేఁగతి నున్నదోయిట్లాడనేల

ఘటికుని నూరక కారింపనేల
వలనొప్పనేఁ బోయివచ్చెదఁజూచి"
అనవుండురావణుండత్యుగ్రగతిని
ముదమొప్పఁగా సూదిముఖుదెసఁజూచి
"వానరసేనెంత వాయుజుండెంత
అదియంతనూరకె యడలుచున్నారు
మదిలోన వెలుఁగని మంగలముఁజూచి
పెనుపొండశునకంబు బెదరినయట్లు
ఘటికునిమాటకుఁ గిలఁగెదవీవు"

—: సూదిముఖుని డంభోక్తులు :—

[1]అనగసూదిముఖుఁ డత్యంతగర్వమున
బలువడిదర్పించి బాహాప్పళించి
"వినవయ్యరావణ! వీరపుంగవుడ!
నలినొప్ప నెఱుఁగవా నాబాహుబలము
దివిజులనందఱఁ దెగటార్చినాఁడ
నమరలోకంబెల్ల నల్లాడఁజేసి
యమకేంద్రునరకాల [2]నణఁచినవాఁడ
నొనరనంబుధులెల్ల నొకచేతఁజల్లి
మత్స్యకూర్మంబుల మూల్లాడినాఁడ
కుధరంబులేడును గుదగ్రుచ్చిమేన
వనమాలపేరుగావడిఁ జేర్చిదాల్చి
యానందలీలల నాడెడువాఁడ
గానని[3]నిప్పుడు మాఱుగలదెనాశక్తిఁ

[1]అనవుండు సూది ముఖుండతి గర్వమునను. [2]నాడిన. [3]యిప్పటు.

బరికించిచూడుము పవనజువలన
నాభయంబునులేక యతనివాలంబు
నవలీలగాఁగ నేనదరంటఁ బొడిచి
రయమునఁజెండాడి రాజులఁదెత్తుఁ
గా దేని మరి నేలఁ గన్నంబువెట్టి
యెఱుఁగకుండఁగఁజొచ్చి యిన కులోత్తముల
నెఱయంగఁ గొనివచ్చి నిన్ను మెప్పింతు''
అనిభీకరములాడి యతఁడంతఁగదలె.

—: సూదిముఖుఁడు వాలంపుకోటదరిఁజేరుట :—

కోమరొప్పవాలంపు కోటకుఁజేరి
యతిభయంకరమైన యాకోటఁజూచి
దాఁటిపోరాదని తనలోనవగచి
బయలుఁబొడిచినను బాహ్యమౌననుచు 280
నేలఁగన్నముఁబెట్టి నెఱివిచారించి
యరువదియోజనాలటఁ గ్రిందఁద్రవ్వి
పొలుపొందముక్కునఁ బొడిచెనాక్షణమె.

—: సూదిముఖుఁడు తన ముక్కును బోగొట్టుకొని మైరావణునితో మొఱవెట్టుకొనుట :—

పటుకున వాలంబు పొటుకునఁదాఁక
ముక్కువిరిగినవాఁడు మొఱవెట్టుకొనుచు
సురసుర్రుముక్కుచు సొంపెల్లఁబొలిసి
నెత్తురుగారంగ నేలవ్రాలుచునుఁ
బొలుపొందనానరభోజకు నెదుర

నిలిచిన నాతండు నివ్వెరగంది
చూచిమైరావణు సూదిముఖుతోడ
యిదియేమిచిత్రమో యిట్టికార్యంబుఁ
జెప్పు[1] మెట్లన్ననుఁ జేరియంతయును
సొంపారవలికె నాసూదిముఖుండు
"నెఱిఘటికునిమాట నిక్కంబు దేవ!
కోటదగ్గఱపోయి కొమరొప్పఁజూచి
[2]వడి నెక్కఁబోయిన వజ్ర పంజరము
(నంబరమునదాఁటి నలవిగాకున్నఁ)
(గరమర్థితోనేలఁ గన్నంబు వెట్టి)
(వరగతోడుత నఱువది యోజనములు)
త్రవ్వియాక్రిందట దర్పంబుమెఱసి
ముక్కునఁబొడిచిన ముఱమొప్పవాయు
పుత్రువాలము తాకి పోయెనాముక్కు."
అనవిని రావణుండతివిస్మయమున
ఘూర్ణిల్లుముఖమునఁ గోపంబులెసఁగఁ
జింతించి చెక్కిటఁ జెయిఁజేర్చివాఁడు,

—: మైరావణుఁడుపాయాంతరములనాలోచించుట :—

ఏయుపాయంబుల నినకులోత్తములఁ
గొనిపోదునని మరికొంతచింతించి;
ఇదియేలఁగైకొంటిఁ నీదశకంఠుఁ
బనియేలఁగైకొంటిఁ బవననందనుని
నెగతిననఁగింతు నేమిసేయుదును"

---

[1] యేర్పడునన్న. [2] వడినెక్కినలవిగాదావజ్రపంజరము.

అనియిట్లు చింతించి యసురవల్లభుఁడు
తనమదిలోపలఁ దల్చె నొకమాయ.

—: మైరావణుఁడు విభీషణుని యాకారంబునుదాల్చి కోటవద్దకుఁజనుట :—

అరయవారలఁబంపి యావిభీషణుని
యాకారమెంతయు నలవడఁదాల్చి
[1]యందఱభేదింతు నవలీలగానుఁ
[2]దక్కినదార్ల సాధ్యంబుగాదిపుడు
అనిబుద్ధిలోపల నటసంతసిల్లి
కపటవేషంబునఁ గరువలిసుతునిఁ
జేరంగఁజనుదెంచి చెలిమి[3]యొనర్చి
యత్యంతనియతితో ననెనొక్కమాట.

—: మైరావణుఁడు హనుమంతుని మోసగించుట :—

"రావయ్యపవనజ! రమ్యచారిత్ర!
అలరావణునిచేత నవమానమంది
లంకవెల్వడి వచ్చి రాఘవేశ్వరుని
శరణువేడిన వనచరులెల్లఁగూడి
యితనిఁగావఁగ నేరదితఁడురాక్షసుఁడు
వలదన్న, నావేళ వాయుతనూజ!
అభయమిప్పించిన యాత్మబంధుఁడవు
ఉపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారమేది
సేయంగదలఁచిన సృష్టిలోపలను

[1] భేదపుట్టింతు నొండ్వకటసేన. [2] తక్కినదానగానసాధ్యంబు.... [3] పెనరించి.

భాగ్యవంతుండని పలుకు[1]టఁజేత
నొనరంగఁజేసిన యుపకారమునకు
నెలమిఁబ్రత్యుపకారమేఁ జేయఁగంటిఁ
దనరనేఁటుగాన ధన్యుండనైతి
వెలయంగనామాట [2]వినవయ్యనీవు
ఒనరంగనెగ్గుగా నూహింపవలదు
[3]నీయెడబొంకను నిజమైనమాట,
ఎడరైనకార్యంబు నెఱిఁగింపకున్న
బంధుఁడు[4]వాఁడౌనె పగవాఁడు కాని
యీమహాకార్యంబు నెఱిఁగింపరాదు
కానఁజెప్పెద నొక్క కార్యంబు వినుము
నినుఁ బిలుపించి నాడిన కులోత్తముఁడు
యేమికార్యమునకో యెఱుఁగము కాని
రామసౌమిత్రులు రాజులుగాన
నవుగాము లెఱుఁగక యాడుచుండుదురు
నిర్మలజ్ఞానివి నీయట్టివాఁడ
[5]దగునె కొండెములాడ ధర్మాత్మ నిన్ను
అనియిట్లునీయెడ నాడిన మాట
విందురు యవుగామి వివరంబు లేక
కానరాజలకునుఁ గలదె ధర్మంబు
తుదనీవొకఘనుఁడయ తొలఁగిఁజాలు
నేఁబోయియాపని యిట్లుగాదనుచు
భానువంశజులకుఁ బరగంగఁజెప్పి

---

[1]దురుగాన. [2]వినవలశేని. [3]నియ్యెడబొంగకకనిజమునుగల్ల. [4]గాండడెండు.
[5]తనరకొండెమునకుధర్మరాజుండు.

మెనసినీర్ణాప్పిరంచి మేలుఁగైకొందు.''
అనవుఁడా హనుమంతుఁడాశ్చర్యమంది

—: హనుమంతుఁడు మైరావణుని వార్తలనువిని చింతించు

యిదియేమిరాజులి [1]ట్లేలపంపుదురు
తలఁప నీకార్యంబుఁ దగవిభీషణుఁడు
నాకేలయెఱుఁగించు నరనాథవరులు
యేమిచింతించిరో యెట్లెఱుఁగవచ్చు
[2]కానిమాటలుఁజెప్పఁ గాదణంబేమి.''
అనియిట్లుచింతించి యాత్మలోపలనుఁ
బవనతనూజుండు భయమునునొంది
తలవాలమప్పుడు తగనుజ్జగించి
కొనివచ్చియొకకొల్వు కూటంబుఁజొచ్చి
మదిలోనబెగడుచు మారుతాత్మజుఁడు
పరఁగంగ నాతపఃఫలమునెట్టిదియో
శాకరాజులకు నేగతిపుట్టగలదో
వినరానిమాటలు [3]వినివిస్మయమున
నూరకేపోరాదు యుర్విలోపలను
నీయభియోగంబు యేలసిద్ధించ''
అనియిట్లుమదిలోన నతిభీతిఁబొంది
తలపోయుచుండె నాతరుచరేశ్వరుఁడు

—: మైరావణుఁడు మాయాబలముచే దాశరథుల నపహరిం-

అంత మైరావణుండానందమొంది

---

[1] ట్లెల్ల పని........దురు. [2](యనియొని తనికినాకిరంబు.....చెప్ప కా
[3] యాలవినివిస్మయొరుగ.

తనపని సిద్ధించెఁడడ వేటికనుచుఁ
గడఁగిరాజులుయున్న కడ కేఁగుదెంచి
యాపథయుక్తుఁడై యల్లంతనున్న
సౌమిత్రిఁబొడగాంచి చతురుఁడై యవుడు
దవ్వులనిలుచుండి తనమాయ మెఱసి
దృష్టిబంధనములఁ దెఱఁగొప్పఁగట్టి
తనబంధనంబునఁ దానుబంధనముఁ
గదలకుండగఁగట్టి కాకుస్థకులుల
మదినొక్కవాకట్టు, మంత్రయంత్రముల
ప్రాణబంధంబునఁ బరగనిద్దఱనుఁ
దరలకుంటఁగఁగట్టి తదనంతరంబు
నరయంగఁదనచేతికనువుగాఁ జేసి
మఱియునచ్చోటన మంత్రణముచేసి
కరమర్థిసేనలో గలభఁబుట్టించి
యెనయంగరాజుల నెత్తుకఁబోయి
వనజనాళముఁజొచ్చి వలనొప్పనిలిచి
జలచరసుతుతోడ జయమని చెప్పి
చలమునజలనిధి సాధించిపోయి
కడఁగిలంకాపురిఁ గరమర్థిఁజొచ్చి
మహినొప్పనొకయుక్క మందసంబుననుఁ
జక్కగారాజుల జతనంబుఁజేసి
కొమరొప్పఁబాతాళగుహలోనుద్దాఁచి
తననివాసముఁజొచ్చి తద్దయునుండె.
"సేననునసుడించి చింతింపకట్లు
హనుమంతుఁడెటుఁబోయె ననివిచారించి
యలరదిక్కులనెల్ల యార్వలివియేమి

యీ మొనలిదియేమి యీమూకలేమి ''
అనుచుసుగ్రీవుండు నాశ్చర్యమందె. 340
అనయంబు పవనుజుండా రవంబులను
వినిమనంబున మహావిస్మయంబంది

—: హనుమంతుఁడు రాజులఁగానక చింతించుట ;
సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుని మందలించుట :—

'' కపటరక్కసుండేమి కార్యంబుచేసె
నేనేలఁదొలఁగితి నేగతిమాలి ''
అనిభయంబుననొంది యాందోళపడుచు
మెల్లననేతేర; మిహిరనందనుఁడు
హనుమంతుఁబొడఁగని యతివేగవచ్చి
'' తగునయ్య! యిదియేమి తరుచరనాథ!
యెందుఁబోయితివిటు నిదినీకుఁదగునె
కటకటా! ధర్మమే! కరువలితనయ!
బుద్ధినిమఱసించి భూవల్లభులనుఁ
గొనిపోయనోగాక కుటిలదానవుఁడు
వెలయనీపాటెల్ల వ్యర్థంబుగాదె
రావయ్యపోదము రాజులకడకు.''
అనుచుసుగ్రీవుండు నంజనీసుతుఁడు
మాటలాడుచు రాజమార్గంబుఁజేరి
పొలుపొందరాజుల పోకడఁజూచి
రవిసుతుడెంతయు రభసంబుతోడ
వాకెత్తియేడ్వంగ వాయునందనుఁడు

—:హనుమంతుఁడు కోపముచే విభీషణునిపై నాగ్రహపడుట :—

కోపంబు వగవును గోరి[1] పెంపొంద 350
నావిభీషణుఁబట్టి యుదరంట వేసి
[2]వాలంబు మెడఁగట్టి వసుమతిమీఁద
నడఁచి[3]చంపెదననుచు నాగ్రహం[4]బొంద

—: సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుని శాంతింపఁ జేయుట :—

వాలి[5]యనుజుఁడంత వడినందుఁ జొచ్చి
యందఱు వెరఁగంద, హనుమంతుఁ జూచి
యనిలతనూభవ ! [6]ఆగ్రహంబునను
నీనిఁజంపఁగఁ బూననితఁడేమి చేసెఁ
బెనుపొందనీవర్థిఁ బెంచినచెట్టు
విఱిచివేయఁగ నీకు విహితమే చెపుమ
తనర నీ వెఱుఁగని ధర్మంబుగలదె
[7]అవనిలో నీకిది యపకీర్తిగాదె
[8]తప్పనుఁదెలియకఁ దగునె యిటుసేయ ”
అనహనుమంతుఁడు [9]యర్కజుఁజూచి

—: హనుమంతుఁడు విభీషణునిఁ బలుతెఱంగుల నిందించుట :—

“ లంకవెల్వడివచ్చి రాఘవేశ్వరుని
(శరణువేడుచు వీఁడు సైన్యంబుఁగూడె)
వీని నమ్మఁగరాదు విడువుమీమాట ;
దనరంగ[10]నేఁడిట్లుదార్కొనవచ్చె

---

[1]పెనంగొనంగ. [2]వాలమున. [3]చెప్పద. [4]బునను, [5]తనూజుండు. [6]ఆగ్రహమాను. యిలలోనని రెడ్డి. [8]తప్పశాయనియాజ్ఞ. [9]అంగదు. [10]నెటిదిదార్కొన వచ్చు.

నాఁడునువీనికై నరనాథువరులఁ
బలుమాఱు వేఁడిన బలమెల్ల నాకు
నన్నియుఁదలకూడె నపకారమునకు
[1]దోషకారియుఁగొన్ని దుర్భాషలాడి
మిథ్యాపవాదంబు మేదినీశ్వరుల
[2]తలఁడడవుచుఁగొన్ని తగనాకుఁజెప్పి
బంధుకృత్యంబున భయముఁబుట్టించి
యుండకపొమ్మని యుక్తులుఁజెప్పి
కోమరొప్ప వాలంబు క్రోట[3]దింపించి
[4]నేఁదొలఁగఁగఁజూచి నీతికిఁబాసి
పగవారిఁగూడిన పాపకర్ముండు
రాణివాసద్రోహి రావణానుజుఁడు
కానఁజంపెద వీనిఁగరుణఁజేవిడిచి."

—:సుగ్రీవుఁడు విభీషణుని న్యాయవర్తనమును దెలియఁజెప్పుట:—

అనిన సుగ్రీవుండు హనుమంతుతోడఁ
"దనబ్రదుకకోఱకుఁ దనవారిఁ బాసి
[5]సరగునరాజుల శరణనిచొచ్చి
మర్మములెఱిఁగించి మహియెల్ల నెఱుఁగఁ
[6]గూర్మిమనజయముఁ గోరెడువాఁడు
తలఁచునేద్రోహంబుఁ దలపోసిచూడ
[7]యెఱిఁగియుఁజేసిన నిందేలయుండు
నటుగాన వృత్తాంత మడిగెదనతని"
ననుచు దగ్గఱవచ్చి యావిభీషణుని

అపకారమరికొన్ని దుర్భాషలాడి. [2] తలదవిడోక. [3] దిపించి. [4] నెనుతొలంగగ.
[5] చెఱువొంద. [6] గొమరొప్ప. [7] యెఱుగక.

గనుఁగొని పలికె నాకపికులోత్తముఁడు

—: సుగ్రీవుడు విభీషణునివలన మైరావణుని మాయల నెఱుంగుట :—

" యెసఁగ రాక్షసమాయ నెఱుఁగుదువీవు
మారుతియాడిన మాటలన్నియును
వింటివే పౌలస్త్య! వివరంబుగాను
నిట్టికార్యముమఱి యెవ్వఁడుసేయు"
ననినవిభీషణుండపుడిట్లులనియె,
" అపరంజ్యోతియే యైన రాఘవుని
పాదసేవకుఁడనై [1]బ్రదుకుటకొఱకు
[2]అరయనన్నుఁగూడ నటువీడివచ్చి
[3]సరగున రఘురాము శరణంబుఁజొచ్చి
యీపాపములుసేయ నిదినాకువశమె
యిందెయుండెదగాని యెందుఁబోయెదను
నిట్టికష్టపుచేత లేలచేసెదను
దొల్లి మైరావణుతోఁ జిన్ననాఁడు
కూడియుండఁగ మహాకుహకబుద్ధులను
నరయఁగానేర్చె [4]వాఁడతియుక్తిశాలి
మాయవాఁడటుగాన మైరావణుండు
నారూపుఁగైకొని నమ్మించివచ్చి
యిట్లుసేయఁగ నాకునిన్నియువచ్చెఁ
బటుశక్తి రాజేంద్ర! పరఁగమాయావి
కొనిచనియనొ కాక కొసరమిలేక

---

[1] బ్రతికెడికొఱకు. [2] అరయున్ని నిహపరసాధనంబనుచు. [3] చేకొని. [4] వాఁడు లెసంతశాలి.

తనపాలిదైవంబుఁ దనపాలిగురువుఁ
దనపాలిటిస్వామిఁ దప్పనాడినను
దలవెక్కు వ్రక్కలౌఁ [1]దరలు ప్రాణములు"
అనవుండు హనుమంతుఁడతనిమాటలకు.
వినివిస్మయంబంది వివశుఁడై తెలిసి

—: హనుమంతుఁడు విభీషణుని మాటలనువిని వాపోవుట :—

అతిదుఃఖమును బొంది "హా"యని యేడ్చి
"యక్కట! రఘురామ! అవనీశతిలక!
పాపసంహారకా! పరమాత్మరామ!
వరబాణనిధిరామ! వనజాప్తరామ!
నీకిటు దుర్దశ నేఁడేల వచ్చెఁ
బరఁగఁబండ్రెండేండ్ల బాలప్రాయమునఁ
గౌశికుయాగంబుఁ గరమర్థిఁగాఁచి
తాటకినొకకోల ధరయెల్ల నెఱుఁగ
నేసిన రఘురామ! ఇనవంశతిలక!
తెఱఁగొప్పఁదపసిచే దీవనల్ పొంది
జనకుని యింటికిఁ జతురుఁడై పోయి
జనపతులందఱు జయజయయనఁగ
హరువిల్లు విఱిచిన హారామరామ!
వైదేహిఁ బెండ్లాడి వడినీవురాఁగఁ
బరశురాముఁడువచ్చి పవనవేగమున
[2]నడ్డగించినవేగ నతనిబాగణఁచి
యారూఢమైనట్టి యయోధ్యఁజొచ్చి

తొలఁగు. [2]అడ్డంబువచ్చిన అతనిమదముదీర్చి

పిన్నమ్మ కైకేయి ప్రియము లేకున్నఁ
దల్లి దండ్రులయాజ్ఞఁ దలమోచుకొనుచు,
నడవులకరగుచు [1]నఖిలమునులకు
నభయంబులిచ్చిన హా రాఘవేంద్ర!
ఖరదూషణాదుల ఖండించినట్టి
ఓరాఘవేశ్వర! ఓరామచంద్ర!
నిర్మలసుజ్ఞాన! నిగమస్వరూప!
అరయంగఁదిమిరంబులణఁచినయట్టి
[2]రవికియునహితమేర్పడిన చందమున
రాక్షసాంతకుఁడౌర! రణబలోద్ధామ!
పరమాత్మ! నీకునీపాటువాటిల్లె
నేమని వగతు నేనేమి సేయుదును
నని పెక్కుభంగుల నావాయుసుతుఁడు
తలపోసి తలపోసి తద్దయువగచి
పోనాడితివె రామభూవర! నిన్ను
నెల్లరాణువతోడ నేర్పడనిలిచి
కరమర్థిఁ బోరాడఁ గలఁడెయొండొకఁడు
నవనిజతోడ మాటాడినయట్టి
మాటలబీరంబు మడిసె నన్నియునుఁ
గామరొప్పరావణుకోర్కెసిద్ధించె"

—: అంగదాదులు హనుమంతునకు ధైర్యముఁ జెప్పుట :—

నని యని పలుమాఱు నలయుచుండఁగను
నంగదాదులు వచ్చి యనిలజునెత్తి

1 అఖిలమునివరుల. 2 రవికి కహితంబు మార్పడినచందమున. 3 దుడిశ.

యేల వగతువయ్య యితరునిభంగి
వగచుటకార్యమే వాయుతనూజ!
నీవిట్లు వగచిన నిందెవ్వరైనఁ
దలపోసి చూచిన దక్షులున్నారె
నీవింతవగతువే నిజశక్తి మెఱసి
రామచంద్రులఁ జూడ రణభూమియందు
నీవె కార్యంబులు నిలువఁబెట్టితివి
పరఁగ వానరసేనప్రాణమెత్తితివి
తరుచరసేవకుఁ డ్రాతవునీవు
యీలంక మార్గంబు లీవెఱుంగుదువు
పొలుపొందరాజులపోకడ వినినఁ
బలుదెఱంగుల సేనభగ్నమైపోవు
భానుండులేని భూపట్టంబుకరణిఁ
జంద్రోదయము లేని శార్వరిభంగిఁ
బతిలేనిసతిభంగి ; పార్థివరహిత
మైననుఁ గార్యంబుల ట్లుండగాను
జెలఁగివారధి దాఁటిసీత నమ్మించి
తెఱఁగొప్ప సేనలఁదెచ్చి చేర్పించి
మాయల మాటల మరికోలుపోయి
తావ్యర్థమైపోయెఁదరుచరేశ్వరుఁడు
అనినిన్నుఁబలుకుదురఖలదేశములఁ
బౌరిబౌరిజానకి పొలియునంతంత"
అనిప్రియమొనరింప నావాయుసుతుఁడుఁ
దెలిసియంతటలేచి ధీరుఁడై నిలిచి
"నాకుమోసము[1] లేదె ననుమోసపుచ్చి

---

[1] గలదె.

యుండక పొమ్మని యుక్తులఁ జెప్పి
క్రూరుఁడై రాజులఁ గొనిపోయినాఁడు
నేవానిఁ జంపెద నిజశక్తి మెఱసి
కొండలలోఁ డాగి గుహలఁ జొచ్చినను
నమరఁ బాతాళంబు నందు కేఁగినను
నరయ నాకాశంబు నకునైనఁ బోయి
మఱియు బ్రహ్మాదుల మఱుఁగుఁ జొచ్చిననుఁ
బ్రాభవంబున వానిఁ బట్టి ఖండింతుఁ
గాదేని జగములఁ గరములఁ బట్టి
ధీరత నొక చీర తెర నెత్తినట్లు
జెకలింతుఁ ద్రిదశులు భీతిల్లి వణఁక
నక్షత్రములు క్రుంగ నగములు గ్రుంగఁ
బెడచేత మిన్నొక్క పెట్టునఁ జఱతుఁ
జెలఁగి బ్రహ్మాండముల్ చెల్లఁ బోరాడి
తెత్తు రాజుల నెన్ని తెఱఁగుల నైన
మఱి నాకసాధ్యంబు మహిలోనఁ గలదె"
అని తనమదిలోన నాటోపముననుఁ
బవనతనూజుఁడు బాహాస్ఫాళించి
"కలకురాక్షస మాయ కానంగరాదు
[1]యాపురికిని ద్రోవ యదియెందుఁ బోవు
నెరయ విభీషణ! నీవెఱుంగుదువు
పౌలస్త్య! చెప్పుమా పరఁగంగ నాకు"
ననిగారవంబున [2]నంజనాసుతుఁడు
[3]అడుగ విభీషణుఁ డాతనిఁ జూచి

---

[1] ఆపురమునకుఁ ద్రోవ. [2] నతని గారవించి. [3] అడిగిన.

—: విభీషణుఁడు హనుమంతునకుఁ బాతాళలంకకుఁబోవు మార్గమును జెప్పుట :—

"కోమరొప్పనల్ల దే కొలనులోపలను
నలువొంద[1]శీతవనజములు రెండు
నలువొప్పనున్న నాళంబుఁజొచ్చి
పోవయ్యలంకకు భువనైకవీర!"
అనవుఁడు హనుమంతుఁ డానాళవీథిఁ
జనఁజొచ్చెనటఁ బోయిచనిచని యెదురఁ
గనియెను గ్రాకారు ఘనబాహుబలుని
వాఁడంతఘర్జించె వారధుల్ కలఁగ
నతిభయంకరముగా నట్టహాసంబుఁ
జేసినమారుతి చెదఱకపోవ

—: మత్స్యవల్లభమరుత్సుతుల యుద్ధము :—

"ఎందుఁబో యెదవోరి! యింకనాయెదుటఁ
జిక్కితి" వనవుఁడు చిరునవ్వు నవ్వి
కరువలిపుత్రుండు కైకొకవానిఁ
బెడచేత వేసిన భీతిల్లి [3]మిగులఁ
దెలిసివాఁడప్పుడు ధీరుఁడై నిలిచి
వలనొప్ప హనుమంతు వక్షంబుఁబొడిచె,
వాయునందనుడంత వాలంబుఁజాఁచి
పెట్టుకొన్నంతట భీతిల్లియతఁడు
తనర హనూమంతుఁ దనువునొప్పింప
నాగ్రహంబున వాని నదరంటఁబట్టి

శీతల జలములు. [2]కొవకపోవ. [3]మగ్గి.

వేసినవాఁడంత వివశుండుగాఁగ
నంజనీసుతు దేహ మలమి పట్టుటయు
వానిహస్తంబును వడిఁద్రోసెనంత
ద్రోబ్బినవాఁడంత ద్రోలఁగకనిలిచి
పోరాడిరిద్దఱు భువనంబుక్రుంగఁ
బాతాళలోకంబు బలువడిఁగలఁగ
[1]శీతాంశుభానులు చీకాకుపడఁగ
మలఁగక నక్షత్రమండలి వణఁక
నష్టదిగ్గజములు నతిభీతినొంద
నిరువురుఁడమలోన నిట్టుబోరాడ
నలయకమదిలోన హనుమంతుడంత

—: హనుమంతుఁడు మత్స్యవల్లభుని పరాక్రమమునకు నాశ్చర్యపడుట :—

నాతనిభుజశక్తి కాశ్చర్యమంది ;
" చలముననాతోడ సరిఁబోరెనితఁడు
[2]వీఁడెవ్వఁడో వీని వృత్తాంతమెల్ల
[3]నరయకపోరుట యదిబుద్ధిగాదు
కణఁగి ముందట రాచకార్యంబుకలదు "
అని నిశ్చయముఁజేసి యతనితోననియె.

—: హనుమంతుఁడు మత్స్యవల్లభుని వృత్తాంతమడుగుట :—

" [4]రావోయి ! నాతోడ రభసంబుమెఱసి

---

[1] చంద్ర సూర్యదులు. [2] పేరెవ్వఁడో గాక వృత్తాంతమెరిగి. [3] అలయక. [4] రారోయి.

[1]యేకాంగివై పోర | నేమికారణము
యెవ్వని బంటవు యేదినీపురము
తనరంగ నీతల్లిదండ్రు లెవ్వారు
నీపేరుఁ జెప్పుమా [2]నిజముగా మాకు ''
నన జలచరసూనుఁ డనిలనందనునిఁ
గనుఁగొని పలికెను [3]గర్వంబు మెఱసి
" పేరును బురమును బేర్కొనఁ దగునె
సమయమా యీవేళ సమరంబులోన ''
ననిన నా హనుమంతుఁ డతనిమాటలకు
వెలయంగ మదిలోన విస్మయంబంది
" ఎదురుతన్నెఱుఁగక యేకాంగి యిట్లు
దగఁ బోరుటయు వీరధర్మంబుగాదు,
అటుగాన నొకమాట కమరనుత్తరముఁ
గరమర్థితోఁ జెప్పు కపటంబు మాని''
యనవుండు వినినవ్వి హనుమంతుతోడ
మనమారఁ బలికె నామత్స్యవల్లభుఁడు

—: మత్స్యవల్లభుఁడు తన జన్మవృత్తాంతముఁ జెప్పుట .—

" వినవయ్య నాకథ వృత్తాంతమెల్లఁ
బొలుపొంద నావాయుపుత్రుఁడైనట్టి
హనుమంతుఁ [4]డనఘాత్ముఁ డరయ మా తండ్రి
[5]తెఱఁగొప్ప జలచర తిమియు మా తల్లి
పాతాళలంకకుఁ బతియైనవాఁడు
మమ్మేలునాతఁడు మైరావణుండు

[1]యో...గి. [2]నిత్యంబు. [3]మార్గంబు. [4]దనకు...డ. [5]చెలువొందతిమియను జలచరమాతల్లి.

వలనొప్పనను మత్స్య వల్లభుఁ డండ్రు
హనుమంతు పుత్రుండనటుగాననన్నుఁ
గెలువక పోరాదు గెలిచిన పిదప
నీవునీ దెస కేఁగు నిఖిలైకవీర !
అనవుండు హనుమంతుఁ డాశ్చర్యమంది
"వాయుజుఁడేయూరు వనితయేయూరు
పొలుపొంద హనుమంతు పుత్రుండనుచు
బొంకుచున్నాఁడవు పొసఁగదీమాట
పరఁగ[1] వాయుసుతుఁడు పటుబ్రహ్మచారి
[2]కలదె బొంకితివిట్లు గపటమార్గమున"
(ననవినియతఁడంత హనుమంతుకనియె)
"బొంకనా కేటికి పొలుపొందనాదు
జన్మప్రకారంబు[3] సరసతవినుము
శ్రీరాము పంపునఁ జెలఁగివాయుజుఁడు.
వెలయంగ జానకి వెదకేటికోఱకు
పొలుపొందలంకకుఁ బోయేటియపుడు
[4]చెలఁగియంబుధి దాఁటఁ జమటగ్రమ్మఁగను
[5]నరయఁజెమటఁబుచ్చి యంబుధికైవఁ
దిమియనుమీనంబు తెఱఁగొప్ప[6] మ్రింగె,
మ్రింగిన[7] మీనంబు మేలుకడుపున
మనమారఁబుట్టిన మత్స్యవల్లభుఁడ
నేవీని పంపున నిందున్నవాఁడ
ననహనుమంతుండు నాత్మలోపలను
వానిమాటలకును వడిసంతసిల్లి

---

[1]హనుమంతుఁడు బ్రహ్మచార్యుండు. [2]కలరెబొంకితివి కాన. [3]చెప్పద. [4]జలనిధిదాటంగ. [5]అరయంగ నిధి పుచ్చి. [6]మృంగ్గళ్. [7]గర్భంబుమీను.

తనసుతుఁడౌ టెఱిఁగి తరుచరేశ్వరుఁడు
కరమర్థివానిపైఁ గారుణ్యదృష్టిఁ
బఱపెనుగడుఁగృపా పారీణుఁడగుచు
"నేహనూమంతుండ నీవునా వలన
జన్మించితదిగాన సంతోషమయ్యెఁ
జెలువొందనాపని సేయనోపుదువె"
యనవుండునాతండు నతిసంతసమునఁ
[1]జయ్యన భక్తితో సాష్టాంగమెఱఁగె,
ముకుళితహస్తుఁడై ముందటనున్న
మత్స్యవల్లభుఁజూచి మారుతాత్మజుఁడు
కడఁగి [2]సంప్రీతినిఁగౌఁగిటఁ జేర్చి
తెఱఁగొప్ప నతనికి దీవెనలిచ్చె,
తనర వేడుకనున్న తండ్రినిఁజూచి
[3]మత్స్యవల్లభుఁడంత మనమారఁబలికె,
"చెప్పుడేపనినైన సేయనోపుదును"
ననవుండు హనుమంతుఁడా పుత్రుఁజూచి
కణఁగిముందట రాచకార్యంబుకలదు
కాననేఁబోయెదఁగడఁగి రాక్షసుఁడు
మాబుద్ధిఁదప్పించిమము మోసపుచ్చి
యెనఁగంగరాజుల నెత్తుకఁబోయె
[4]నేయుక్తి చేనైన నే వానిఁజంపి
తెఱఁగొప్పరాజులఁ [5]దెచ్చుటకొఱకుఁ
బోవుచున్నాఁడను బొలుపొందనాకు
మర్మంబుజెప్పుమా మత్స్యవల్లభుఁడ!

---

1 జెలువొంద. 2 సద్భక్తిమై. 3 తామసయుక్తుండై చెలువొందతలుగా. 4 యెయుపాయంబునయొ. 5 దెచ్చుదనుదు.

అనవిని హనుమంతుకాతఁడిట్లనియె
[1]సమరోత్సవ్రండును సాహసికుండు
కపటవిద్యలయందు ఘనమైనవాఁడు
అరయనాతనిపురి యజునకునైన
నూరకపోరాదు ఉడురాజుకైన
నెసఁగనీవాపుర మెట్లుఁజొచ్చెదవు"
[2]అదినీకుఁజెప్పితి నతిదుర్గమంబుఁ
జనిచొచ్చి పోవను [3]జతనంబుగాదు
యేపారనాత్రోవయిదె [4]పొమ్మునీవు
చెలగినీపని యెల్లసిద్ధిఁ బొందెడిని
పొలుపొందగామతి [5]పోవుచోనపుడు
తరుచరేశ్వరనన్ను దలఁచు [6]మువత్తు"
ననుచు [7]యుక్తులుఁజెప్పి యతివేగముననుఁ
జెలువొందఁజనియె నాజలచరసుతుఁడు

—: మైరావణుఁడు రామలక్ష్మణులను గాళికిబలియివ్వఁ ప్రయత్నించుట :—

అక్కడ దనుజేశుఁడతిసత్వమునను
నామహారాజుల నామహాశక్తి
కరయఁగ బలియివ్వ [8]నాగ్రహంబెసఁగ
[9]నెరయంగఁగ్రొత్తగా నీళ్లుతేవలయు
నన్యులకెఱుఁగింపుటది బుద్ధిగాదు
అనుచుసహోదరి యతివదోర్దండిఁ

---

[1]సమశోత్సవుండుశాహసకృత్యుండు. [2]అనిచెప్పి త్రోవయతి దుర్ఘంబు. [3]సమ్మతివ్వా కాదు. [4]గానియందు. [5]పోయెయవుడు. [6]వచ్చెదను. [7]బుద్ధులు. [8]వనికాద్ర మెసంగ. [9]నెరయునదిలాత్స.

బలిపించి వేడ్కతోఁ బ్రియమొనరించి
తనపూర్వవైరంబుఁ దలపోయక తఁడు
చెలువొంద మర్మంబుఁ జెప్పె నాసతికి
రామలక్ష్మణులను రాజనందనుల
భద్రకాళికి నేఁడు బలిసేయవలయు
[1]నెరయఁ గాఁగొత్తఁగా నీళ్లు తెమ్మనుచుఁ
[2]బంపినఁ దనవిధి పంపినయట్లు
బంపిననాయింతి పనిబూనియరుగ
వెలువడి పురవిధి వేగనేతెంచి
ముదమొప్ప మొగసాల ముందట నున్న
కరమొప్ప [4]నొకత్రాసు గ్రక్కున నెక్కి
యాపురద్వారంబు [5]నంతట విడచి
పరఁగ నల్దిక్కులు పరికించి చూచి

—: మైరావణుని చేతలకు దోర్దండి వగచుట :—

యతఁడుచేసిన చేతకాత్మలో వగచి
[6]కన్నీళ్లు కారంగఁ గాంత చెక్కిటను
"వీఁడేలగర్వించె వీనిరాజ్యంబు
పోవలయునొకాక భోగంబులకట!
ఆసభామందిర మణఁగెనోకాక
వడినంత్యకాలంబు వచ్చెనోకాక
కాకున్న నేఁడేల కమలాప్తకులులఁ
బొలుపొందనిటుఁ జంపు బుద్ధేలపుట్టు
కపటవిద్యలచేతఘనుల నిద్దఱిని

---

[1] నెరయునదిలోఁ గ్రొత్త నీళ్లు దెమ్మనుచు. [2] పెంపునత. [3] త్రాసు. [4] నాత్రాసు.
[5] యపుడు వెడలి. [6] నిలిపి కన్నీళ్లు కాంత చెక్కిటను.

నణఁగించఁ దెచ్చెనో యనదలఁ జేసి
[1]యీ రాజపుత్రులకిట మరణంబు
అక్కట! కానోవునది నిశ్చయంబు
గాక రాఘవులకుఁ గలదె మరణము
వాయునందనుఁడును వనజాప్తకులుల
వెదకంగ రాడేల వెలయ [2]నీపట్ల"
ననియిట్లు బలుకుచు నశరీరివోలె
యేటికిఁబోవుచు నిట్లని పలికె,
"ఇట్టి మహాత్ములకిట్టి దుర్దశలు
వాటిల్లుచున్నవి పరులెంతవారు
పొలుపొందనీ[4]రేడు భువనంబులెల్లఁ
బాలింపుచున్నట్టి భానువంశజుల
దీనులుగాఁజేసి తెచ్చినాడితఁడు
కరకురక్కసు మాయఁగానంగరాదు
యెఱుఁగంగఁబోరాదు యినకులోత్తములఁ
దెఱఁగొప్ప వెదకంగ దిక్కులేదయ్యె
నెరయ నీవిధి గెల్వ నెవ్వరి[5]కైనఁ
దరముగాదను మాట తథ్యంబు నేఁడు
యిఁకమీఁద రాజులకెవ్వరు దిక్కు
తన సుతునకు దిక్కు తగమాలినట్లు
మనువంశజులు దిక్కు మాలిరో నేఁడు"

—: అంజనేయుఁడు దోర్దండిని సంధించి రామలక్ష్మణుల వృత్తాంతమునుఁజెప్పి తన నిజరూపమునుఁ జూపి నమ్మించుట. —

అనియిట్టుపలుకుచు హా! యనియేడ్చి

---

[1]యీ రామలక్ష్మణుల. [2]నిట్లునుచు. [3]పాటింపుచున్నవి. [4]నీకిటు. [5]వశమా.

దైవంబుఁదూఱుచు దగ్గఱవచ్చు
నాసమయంబున నంజనీసుతుఁడు
తరుణిమాటలువిని తాసంతసిల్లి
దగ్గఱవచ్చి యాతరుణికిట్లనియె
“ నింతిరో ! ఒకమాటయిప్పుడేమంటి
మహీపతులకు దిక్కుమాలె పొమ్మంటి
నీసుతునకుదిక్కు నెరయ లేదంటి
నెరయరాజులకును నీతనూజునకు
దిక్కునేనే సుమ్మి దివిజుల్సాక్షి
వారెవ్వరెఱుఁగింపు వనజాక్షి ! నీవు.”
అనవుండు దోర్దండి యతనివీక్షించి
“ ఎందుండి వచ్చితి వెవ్వఁడవీవు
యిందూల కేతేర నేమిగారణము
కోతిరూపులవారు కుశలవాక్యముల
నేనోటఁ బలుకుదురిదికొత్త నాకు
నీవెవ్వఁడవు మరి నీకుఁ బేరేమి
యెవ్వనిపనిబూని యిటకువచ్చితివి
యెఱుఁగింపు” మనవుఁడు యీ తెఱంగెల్లఁ
జెప్పిన దోర్దండి చిత్తంబునలర
“ నింతిరో ! వినవమ్మ యినకులోత్తముల
మాయలననఁగించి మైరావణుండు
కొనివచ్చియున్నాఁడు కువలయేశ్వరుల
నరయవచ్చితి నేను నంజనీసుతుఁడ
నతివరో ! నాపేరు హనుమంతుఁడండ్రు”
అనవుండు దోర్దండి యతిసంభ్రమమున
“ వానరోత్తమ ! నీవు వాయునందనుఁడ

వనుమాట నేనమ్మ నలర నీరూపుఁ
జూపవే యనవుండు సొంపుదీపింప
హనుమంతుఁ డెంతయు నాకాశ మెల్లఁ
బెరిగిచుక్కలు మొల[1] పేరులుగాఁగఁ
బ్రియమంది దోర్దండి పేర్మియట్లున్న
హనుమంతుఁ గొనియాడి యాత్మలో నమ్మి
మఱియుముప్పదిరెండు [2]మణుగుల బరువు
పెంపారఁ దనకాలఁ బెట్టినయట్టి
సంకెల బరువుకు [3]సైఁపక యింతి
[4]బ్రతిమాలి దానిని భగ్నంబుఁ జేయు
మనవుండు హనుమంతుఁడా సంకెలపుడు
వామహస్తంబున వడినుగ్గు జేసి
వనితతో నిట్లనె వాయునందనుఁడు
"నీపతి పేరేమి నీకుఁ బేరేమి
నీనెత్తికడ వేమి నీసంకెలేమి
నీసుతునకునైన నిర్బంధ మేమి
చెప్పుమేర్పడ నన్న శ్రీరాముదూతఁ
గనుఁగొని రాక్షసకాంత యిట్లనియె.

—: దోర్దండి హనుమంతునకుఁ దనవృత్తాంతమును దెల్పుట :—

విను వాయునందన! విశదంబుగాఁగఁ
జెలఁగి మైరావణు [5]చెల్లెలు నేను
(దోర్దండి నా పేరు దుర్వారశౌర్య!)
కరమర్థి నాపతి కాలదత్తుండు

[1]పూసలు. [2]మణుగులబరువు. [3]జాలక. [4]పాలుపొందయిది విరిచి పావేయవయ్య.
[5]చెలియదోర్దండి.

[1]తనరంగమాయందు దైవంబు కృపను
సుతుఁడొకఁడు జనించె సూర్యసన్నిభుఁడు
నీలమేఘుండను నిత్యశౌర్యుండు,
మైరావణునకును మాతంగివలన
నుదయించె నొకకన్య యుత్పలనేత్రి
వలనొప్పగా రూపవతియనుపేర
నది పుట్టినప్పుడే యశరీరి పలికె
" వలనొప్పనీయింతి వరియించినట్టి
యాతఁడే యీలంకకధిపతి యనుచు
నీలమేఘునకును నీరూపవతికి
బ్రహ్మసంఘట్టన పరఁగంగనిజము "
అని చెప్పి యశరీరి యల్లేఁగెనంత
మనసునఁ బెగడొంది మైరావణుండు
నంతకాకారుఁడై యాగ్రహంబుననుఁ
గోపించియప్పుడు కొలువులోనున్న
[2]సుతునకు సంకెలు జోడించెనపుడు
సుతుకాళ్ల సంకెలఁ జూడంగ లేక
చెప్పితిఁబ్రియములఁ జెలువార నేను
తోడఁబుట్టిననన్ను దుష్టుఁడై వాఁడు
కోపించిసంకెలఁ గొమరొప్పఁబెట్టి
కడవఁ జేతికినిచ్చి కష్టమార్గమునఁ
బనిపంపు [3]సేయించుఁ బవనతనూజ!
నీవు ధర్మాత్ముఁడౌ నీతిమంతుఁడవు
నినుఁజూచినప్పుడే నిఖిలైకవీర!

---

[1]తమయిరువురువలన. [2]కాంతుని పట్టనకడిది కోపమున ధృతి బాసి తెగజూచి తివిరి యున్నంత. శేయుండు.

పరఁగంగ నాతపః ఫలమెల్లఁ బండె
సంతోషమయ్యె నోశాఖా మృగేంద్ర !"
అనవుండు పవనజుండా యింతిఁజూచి

—: హనుమంతుఁడు దోర్దండిని సమాశ్వాసపఱచి
మైరావణునిగుఱించి వివరములనడుగుట :—

నీవేల వెఱచెదు నీపుత్త్రుఁ దెచ్చి
పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁగట్టి
పెంపార నాయింతిఁ [2]బెండ్లి సేయింతు
మత్తుఁడై యున్నట్టి మైరావణేశు
జంపుదు దివిజులు సంతోషమంద
రాజులఁగొని తెత్తు రభసంబు మెఱయ
నివి నిశ్చయంబని యింతిరో ! నమ్ము
మనుచు ధైర్యముఁ జెప్పి హనుమంతుఁడపుడు
" సతివరో ! యొకమాట అరమర లేక
చెప్పుమా యడిగెద సిద్ధంబుగాను
సఖియరో ! దనుజునిసమయ[1]ముఁ జెపుము
మఱియును దక్కిన మంత్రులెవ్వారు
యెవ్వరెవ్వరు వానికిష్ట కృత్యములఁ
జరియించు వారల సరగునఁ జెప్పు "
మనవుండు హనుమంతు కనియెదోర్దండి

—: దోర్దండి మైరావణుని వృత్తాంతమును
హనుమంతున కెఱుకపఱచుట :—

"పరఁగ నాతఁడు మహాప్రాణుండు తలఁప

---

[1] మెరుగింపు. [2] చెప్పుము నాకు.

నతవిప్రాణంబు వింధ్యాద్రిపైనుండు
నేడువాకిళ్లతో నెసఁగుచునుండుఁ
బాషాణముననుండు భ్రమరంబు లేదు
నొండొంటిఁ[1] జూడక యొగిఁజొచ్చి వెడలు
నరుదుగానందులో నరుగుచునుండుఁ
బెనఁగకుండఁగఁబట్టి పెనచి[2] యోడించి
యొక్కటఁజంపక యుద్ధంబులోనఁ
జావు లేదనుమాట సత్యంబునమ్ము
మదిగాక మంత్రులు నతిబలాఢ్యులను
నేవురఁజంపక యేర్పడఁడతఁడు
నీకెదురెవ్వరు నిఖిలైకవీర!
యిట్టి బలాఢ్యుండు ఈరావణుండు
పవనజ! చూచితె పాతాళలంక
రత్నగోపురములు రమణీయమైన
బంగారుమేడలు భద్రశాలలును
రవిసోమవీథుల రంజిల్లుచుండు
వనములు చెఱువులు వనజాకరములుఁ
కేళీగృహంబులు గజశాలలమర
బహురత్నములతోడఁ బ్రబలమైయున్న
వాణిజ్యగృహములు వలనొప్పుచున్న
కోటలు తొమ్మిది కొమరుదీపింపఁ
గనకంపుకోటయు [3]ఘనమైన వెండి
రాగికోటలు పుక్కరాతికోటలును
నిటికకోటయు మఱియినుకకోటయును
[4]నింపులుఁ జెన్నొందు యిత్తళికోట

---

[1] గూడక యొగి. [2] యొట్టించి. [3] గా వెండికోట. [4] యింతయు చెన్నొందు.

ముక్కంటి మెచ్చిన ముత్యాలకోట
పగడంపుకోటయు [1]పరఁగంగనచట
మిన్నులతోనంటు మెఱుఁగుకై వడిని
కోటకునొక్కొక్క కోటిరాక్షసులు
ఘనబలులెప్పుడు కాఁచియుండుదురు
అట్టికోటలుదాఁటి యరుగంగవలయు
వనచరరూపుని వాఁడు[2]పోనీరు
తొరగాఁగఁద్రాసుచు ద్రొక్కిపోవలయు
నవుగాన వేరొక్కయాకృతి దాల్చు"

—: హనుమంతుఁడు ముంగిసరూపమును దాల్చి పాతాళలంకను బ్రవేసించుట :—

మనవుండు హనుమంతుఁడతి సూక్ష్మమైన
ముంగిసరూపంబు ముదమొప్పఁదాల్చి
కనకపు[3]ఘటములోఁ గరమర్థినుండెఁ
గలశంబు శిరసునఁ గరమర్థిఁ బెట్టి
పొలుపొంద దోర్దండి పురమువాకిటకుఁ
జనుదెంచి యాత్రాసుఁ జయ్యనఁద్రొక్కెఁ
ద్రొక్కినయాత్రాసు తోడనేమొగసె
వాకిటికావలివాఁడుగ్రుఁడయ్యె
నతివేగ బెగడకుమని సాహసమునఁ
[4]గపిరాజువానిచేఖడ్గంబుఁబుచ్చి
కొనిఁవేయవాఁడంత గుంభినిఁగూలె
రక్తాక్షుఁడిలఁగూల రమణిసంతోష
కారణు హనుమంతుఁ గనుఁగొనిపలికె

[1] పరగినయట్టి. [2] చొరనీరు. [3] కలిశంబులో. [4] కడునలి. [5] కరమున.

—: మారుతి మైరావణుని మంత్రులను జంపుట :—

"మారుతీ! వినవయ్య మంత్రులమున్న
చంవక యేపనిసాధ్యంబుగాదు
అనుచు నాదోర్దండి యతివేగమునను
మనమార ఘటికుని మాళిగఁజూపె
నతనిమర్దించిన హనుమంతుఁడంత
[1]నెసఁగసూదిముఖుని నిలుఁజూపుటయును
దర్పించివానినుద్ధతి వ్రేసెనంత
సురసురస్రుక్కుచు సూదిమ్ముఖుండు
వడవడవణఁకుచు వనచరుఁజూచి
వినవయ్య యిప్పుడు వీరపుంగవుఁడ!
వలనొప్ప హనుమంతు వాలంపుకోట
మారాజు పంపున[2]మన్నీలకొఱకు
గర్వించి పొడిచిన ఘనమైన ముక్కు
[3]ఱిఁగినతోడనే వేగవచ్చితిని
పారినబంటను పంతమా చంప"
అనవుండు వాయుజుండతనిమన్నించి
మఱియును గలయట్టి మంత్రులయిండ్లు
దోర్దండి చూపినఁ దొరకొనిచంపె
నంతదోర్దండితో హనుమంతుడనియె

—: హనుమంతుఁడుదోర్దండిసుతుఁడగు నీలమేఘునకు ధైర్యముఁ
జెప్పి రామలక్ష్మణులను గలిసికొనుట :—

"రాజులెందున్నారు రమణి! నీసుతునిఁ
జూపుమా యనవుండు సుదతికొంపోయి

[1] యొవున. [2] మహీపతులకొఱకు. [3] విరిగినతవకి తిరిగివచ్చితిని.

కారాగృహంబున గాసిలియున్న
తనతనూజునిఁ (జూప) దండివిక్రమునిఁ
[1]గొమరొప్ప నీలమేఘుఁడు చూచిపలికె
"ఇదియేమి [2]ఓతల్లి! యీకపీశ్వరుఁడు
యెందుండి వచ్చెనో యిటకేలవచ్చె
[3]సహియింపరాని నీసంకెలయేది
అనిబెగడినఁ జూచి యతివయిట్లనియె,
"మనభాగ్యవశమున మనలరక్షింప
వచ్చినశూరుండు వనచరోత్తముఁడు
తలఁకనేటికి నీవు తరుచరేశ్వరుని
పాదపద్మములకు భక్తితోఁ మ్రొక్కు"
మనవుండు చనుదెంచి యానీలమేఘుఁ
డతిభక్తితో [4]మ్రొక్కననియె వాయుజుఁడు
"[5]నీవేల వెఱచెదు నీకు నేనండ
పరఁగ నీవురికిని బట్టంబుగట్టి
మైరావణునినైన మదమణంగింతు"
ననుచువిశ్వాసంబు నతనికిఁగొల్పి
"పొలుపుగావాఁడునిక్ [6]బొడఁగనె నేని
[7]మన్నించఁదూరకే మార్గంబులేదు
కానయుద్ధంబునఁగానరాకుండ
నేపారదొలగుము [8]యెచ్చటికైనఁ
గాదేని మర్మంబుగలిగినఁజెప్పు
మనివానిఁదోడ్కొని యవనీశ్వరులను

చూపుట. [2]దోర్దండి. [3]సఖియరొని కొలిసంకెలయేది. [4]నిజహస్తముల్ మోగిచి. [5]తనికకమరియున్న తనిమావాయుజుండు. బొగడసేసి. [7]మన్నించినూరకేరిపై
పైన. [8]యొడకైచోట.

దోర్దండి చెప్పినతోరంవు వేడ్కఁ
[1]గనియుక్కు పెట్టెను గరమునఁదాల్చి
వెలుపలఁగొనిపోయి వెలయంగమిమ్ముఁ
గొమరొప్ప నొకకొండగుహలోనదాచి
మనసు[2]లెస్సగ లేక మహివర! మీరు
యెట్లున్నవారకో యీమందసమున
నిశిచరమాయల నెట్లున్నవారో
[3]తోపదుమదిని సంతోషంబులేక
మందసమంతట మఱియునుదెఱచి
దనుజమాయలచేతఁ దగిలి మీరందు
నలసి నింద్రించెడి యాచందమునను
మెల్ల నేడగ్గరి మేలుకొల్పుటయుఁ
దెలిసి హనుమంతునిఁ దెఱఁగొప్పఁజూచి
("యిదియేమి పవనజ! యిటకురా మనకుఁ)
(గారణమేమని" కణఁగిపల్కుటయు)
("మైరావణుండను మనుజాశనుండు)
(తెఱఁగొప్పమిమ్మిటఁ దెచ్చినవాఁడు)
వానిమర్దించెద వలనొప్పఁబోయి"

—: హనుమంతుఁడు మైరావణుని జంపుట కై పాతాళలంకనుఁ బ్రవేసించుట :—

అనిపల్కుటయు జయమనుచు దీవించి
మరిమీరుదనుజుని మాయసత్వమున
నిద్రఁగప్పినఁజూచి నిఖిలధర్మాత్మ

[1]మందహాసాకారంబుదాల్చి. [2]వగ లేక. [3]చూడక మనసుసంతోషంబుగాదు.
[4]సంబటుగాన.

కీపాటువాటిల్లె నేమనవచ్చు
ననివిధి దూఱుచు నరుగుచోఁడనదు
వాలరోమంబులు [1]వాఁడిగాఁజేసి
పరువడి [2]పెట్టెను బదిలంబుచేసి
కరువలిపుత్రుండు కడునుగ్రుఁడగుచుఁ
దివిరియాపురమంత ధీరుడై చొచ్చె.

—: హనుమంతుఁడు పాతాళలంకఁ జొచ్చుటను
నూదిముఖుఁడు మైరావణున కెరుకపఱచుట :—

అటమున్నె లంకలో నీవార్తఁ[3]దెలిసి
[4]నూదిముఖుండంతఁజూచి రావణుని
మొగసాలముందఱ మొఱపెట్టుకొనుచు
"దేవ! నేఁడొకకోతి తెగువమైవచ్చి
రక్తాక్షుఁబొరిఁగొని రభసంబు మెఱసి
మంత్రులనందఱ మడియించిపిదపఁ
గ్రూరుఁడై పురములోఁ [5]గ్రొవ్వియున్నాఁడు 620
దేవదానవులకు దృష్టింపరాదు
నీపట్టణముఁజొర నితఁడెంతవాఁడు
చలమున నేవీనిఁ జంపనోపుదును
[5]నరయఁజెప్పితినీకు నసురాధినాథ!
నాకెదురెవ్వరు నరభోజనుండ!"

—: మైరావణుఁడు వృత్తాంతమెల్ల నరసి
హనుమంతునితో యుద్ధమునకుఁ గదలుట :—

అనిన మైరావణుండనగ బెట్టురికి

---

[1]వడిరావు పెట్టి. [2]మందసము. [3]లెల్ల. [4]నూదిముఖుండనువాడు. [5]కేంగుచున్నాండు.
[6]యరుగ.

కరమర్థి రాజులకడ కేఁగుదెంచి
వారట లేకున్న వగచి భీతిల్లి
చనుదెంచి మంత్రుల చావులఁ జూచి
రయమునఁ బడియున్న రక్తాక్షుఁ జూచి
దోర్దండిఁ గానక తోరంపు[1] భీతి
నీలమేఘుఁడు లేని నేరమిఁ జూచి
మనమునఁ[2] గుందుచు మైరావణుండు
కొలువుకూటమునకుఁ గొమరొప్పవచ్చి
చతురంగబలములఁ జయ్యనఁ బిలిచి
దండనాయకులనుఁ దగఁ జూచి పలికె
"వింటిరె! యొకకోతి వెఱువక వచ్చి
కడఁగి రక్తాక్షుని ఖండించి వైచి
మంత్రులఁ బొరిగొని మలయుచున్నాఁడు
కాన నా కపిఁ జంపఁ గదలి పోవలయు
(ననుచు నాజ్ఞాపించి యందఱుఁ గూడి)
సంభ్రమంబునఁ జని చయ్యనవచ్చి
వయ్యాళితోడను వాలుచున్నట్టి
హనుమంతుఁ గనుఁగొని యార్చి పెల్లుబ్బి
శరవృష్టిఁ గురియింపఁ జతురుఁడై నిలిచి
వాలముఖంబున వరబాణతతులఁ
దునియలుగాఁ జేసి తుండించి వైచి
రథములు విఱిచి సారథుల నుగ్గాడి
కరిఁ గరితో [3]వ్రేయ గగనంబు ముట్టఁ
దురగంబుతోడను దురంగంబు వేసి
రథములతో వైచి రథములఁ జిదిపి

---

[1] కడకు. [2] గొందించి. [3] చెలంగరప్పించి.

రథసారథులఁబట్టి రణవీథిఁద్రుంచి
తనవాలమల్లార్చి దర్పించి మెఱసి
పదుల నూఱుల వేల బంధించి పట్టి
వసుమతితోడుత వరగర్వమెసఁగ
తరువులఁగొండలఁ దనరంగఁబెఱికి
దనుజసేనలమీఁదఁదగ వేసిచంపె

—: హనుమంతుఁడు శతజిహ్వాది రాక్షసులను మడియించుట :—

అంతట శతజిహ్వుఁడవలీలఁదాఁకఁ
జెలువొందగావాని జిహ్వలఁబెఱికి
కడునుగ్రముగ వానిఁ గడ జీవుఁజేసి 640
యంతటఁబోనీక యాగ్రహంబునను
వెలయరోషము విశ్వజిహ్వునిఁదాఁకె
వక్షంబుఁ బొడిచిన వాఁడంత మ్రగ్గె
రోషించి మఱిఖడ్గరోమునిఁజంపెఁ
గాలదంష్ట్రునిఁబట్టి ఖండించివైచె
సేనాధిపతి నుగ్రసేనునిఁ జంపె
వజ్రకవచుని మెడఁ వాలమ్ముఁజుట్టి
వసుమతిపై వ్రేసి వానినిర్జించె
ముందట నాసూదిముఖుఁ బొడఁగాంచి
"ఓరి! శూరుఁడనంచు నుదరిపడెదవు
మునుపునాచేతను ముక్కుఁబోనాడి
పిదపను లంకలోఁ బిరికి నేనంటి
ప్రతిమాలితినంటి పందననుకొంటి
[2]వెంత వేగంబున నిటవచ్చినావు"

ననుకొంటి. [2]యెంత వేగుడవై తియిటవచ్చినావు.

అనివాలమున వాని నదరంట వ్రేసి
తాఁ గాల వక్షంబుఁ దన్ని చంపుటయుఁ
[1]బొరలి వాఁడంతట భూమిపైఁ గూలె
మఱియును గలయట్టి మంత్రినందనులఁ
[2]బొరిఁ గొని యాభంగిఁ బొలియించుటయును
[3]గోపించి గదఁ బుచ్చుకొని దీర్ఘజిహ్వుఁ
డేపునఁ బఱతెంచి యనిలజుఁ దాఁకెఁ
దాఁకిన [4]నుగ్రుఁడై తరుచరేశ్వరుఁడు
[5]చేగదతో దీర్ఘజిహ్వునిఁ జంపె

—. హనుమంతుఁడు జంబుమాలిని జంపుట :—

నంతటఁ గోపించి [6]యాగ్రహంబునను
నరదంబుఁ దోలుక యాజంబుమాలి
హనుమంతుఁ దాకిన నతిధీరుఁ డగుచుఁ
[7]బవనుజుఁ డేసిన బాణంబులెల్ల
రయమునఁ బొడిచేసి రాక్షసుఁ దాఁకి
[8]తాలతమాలాది తరువుల నపుడు
ఉరవడి దనుజుపై నొగి వేసి వాని
[9]రథము ముక్కలు చేసి రాక్షసుఁ బట్టి
పెనసి వాలముఁ గట్టి బిట్టు దట్టించి
కొనకాలఁ బట్టి యాక్రోశింప వాని
వడిఁ ద్రిప్పి నేలపై [10]వైవగా వాఁడు

---

[1] పోసినాడంతలో. [2] పొరియించుటిభంగి పొలియించుటయును. [3] కోపిచ్చిక వియించు కొనదీర్ఘ జింహు. [4] నచపలుండై. [5] చేతిగదనైచి. [6] అగ్నిమైయుండు. [7] పవనుజు నేసిన ....ంబులెల్ల. [8] తాలతమాల చన్పకతరువులాది. [9] చెక్కలుజేశి రాక్షసులబట్టి. [10] వై చివైచుటయు.

తలద్రవయ్యలై పడి ధరణిపైఁగూలె

—: హనుమంతుఁడు అగ్నికేతుని బరిమార్చుట :—

వాడుఁగూలుటఁజూచి వడిఁగోపగించి
కెరలుచునాయగ్ని[1]కేతుఁడు మిగుల
దట్టించినొక భద్రదంతి పైనుండి
శరపరంపరలచేఁ జటులవేగమున
బలియుఁడై హనుమంతుపైఁగురియింప
నచలుఁడై హనుమంతుఁడాబాణతతుల
బలియుఁడై పొడిచేసి పటురౌద్రగతినిఁ
(గోలియాయేనుఁగ తొండంబుఁబట్టి)
కుదియించి పడవైచెఁగుంభిని మీఁదఁ
[2]గరినంతఁదెగటార్చి కలుకురక్కసుని
తలపట్టిపడవైచి తన్ని చంపుటయుఁ

—: మారుతి మైరావణుల యుద్ధము :—

[3]గనిరావణుండంతఁ గనుఁగ్రుడగుచుఁ
గటాకటా! యీకోతి కడఁగిరాక్షసులఁ
బొరియింపుచున్నాఁడు పోరిలోపలను
వీనిఁజంపకయున్న విహితంబుగాదు
అనుచుఁగోపాగ్నులు నందందనిగుడ
ననలార్కసంకాశ మగురథంబెక్కి
వరదివ్యశస్త్రాస్త్రవైఖరితోడ
మైరావణుఁడు వచ్చి మారుతిఁదాఁకి
పరఁగంగఁదనతపోబలమునఁజేసి

---

[1] కేతుండనువాడు. [2] కడిమునై. [3] కనుగొనిరావణు. [4] అనవార్క్య.

తెఱఁగొప్ప వడసిన దివ్యబాణముల
వర్షంబుగురియుచుకై వడి గుప్పెనపుడు
కలఁగక ధీరుఁడై కరువలిసుతుఁడు
కదలకయున్న యాకారంబుఁజూచి
[1]మైరావణుండంత మదిలోనఁదలఁచె
కాలాగ్నిరుద్రుఁడో కడఁగి యావీర
బద్రుఁడో యత్యుగ్రపావకవరుఁడో!
ప్రళయకాలమునాటి భైరవుండ[2]గునొ
[3]ఒనరనుపేంద్రునికుపమింపరాదు
(ఇతఁడు వానరుఁడని యేనమ్మరాదు)
అనుచు రాక్షసవీరుఁడతివిస్మయమున
నరయుచు రౌద్రబాణములేయఁదొణఁగె
సరినాల్గుశరములు సాధించిమఱియు
వలనొప్పమారుతి వక్షంబుద్రేయ
నదితాఁకి వివశుఁడై నగచరేశ్వరుఁడు
అంతలోఁ[4]దెలివొంది యాతనిరథము
కోపించియవలీల కొనినొగల్వట్టి
యదరంట నేలతో [5]నణఁచెనాక్షణమె
విలుఁదునుకలుచేసి వెలయుసారథుని
నుక్కడంగఁజేసె నుగ్రతమెఱసి
మరియంత విరథుఁడై మైరావణుండు
గదఁబుచ్చుకొని వచ్చి కరువలిసుతుని
వదలకవ్రేసిన వనచరోత్తముఁడు
వడిద్రొమ్మిగ్గి ధృతిదూలి వలనొప్ప లేచి

---

[1]కలక మైరావణుదపోయదొణగి. [2]డొకాని. [3]వొనరకుపేంద్రుండనివుప. [4]నెదలిని.
[5]....మెనక్షణ

గదరెండుతునుకలుగాచేసివిఱిచి
మెఱసివాలముచేత మెడఁజుట్టిపట్టి
భూమిపై నడఁచియుఁ బొరలించిదనుజు
తలప్రక్కలుగఁగొట్టి [1]దట్టించినిలిచె,
అంతమైరావణుండత్యుగ్రుఁడగుచుఁ
బఱతెంచియార్చినఁ బవననందనుఁడు
[2]రయమునవీఁడొక్క రాక్షసుండేమొ,
యనుచుఁగోపముతోడనాతనిఁదాఁకెఁ
బెనసియత్యుగ్రుఁడై పేర్చివాలమునఁ
బడయక ధీరుఁడై తఱచిరాఁదిగిచి
చలమున నిర్జించి చట్టలఁజాపి
సంధులు విఱిచియు శల్యముల్ పెఱికి
శల్యంబులొకవంక చట్టలొకవంక
సంధులుచట్టలు సరినాల్గుదిశలఁ
జీకాకుపడ వైచి చలఁగి యార్చుటయు
నంతలోపలవాఁడు అతిరభసమున
నార్చిముందటనిల్వ నావాయుసుతుఁడు
మాయావివీఁడని మదివిచారించి
"ఓరి! సహింపరా! ఉగ్రదానవుఁడ!
చెలువొంద నీమాయఁ[3]జీల్చివైచెదను
యేలగర్వించెదవింక నాయెదుట
బ్రతికిపోయితివేనిబంటు[4]నేననుచు."
రయమునఁబఱతెంచి రాక్షసుఁదాఁకెఁ
దాకినవాడంత దర్పించిపలికె

---

[1] రక్షించి. [2] రయమునవిండొక్క రాక్షసుండొకొని [3] సంహ్వారించెదను. [4] కాదనుచు.

“ వనచరాధమ! నీవు వసుమతిమీఁదఁ
బంతంబులాడెదు పగవారియెదుట
హరిహరాదులకైన నజునకునైన
దిక్పాలకులకైన దేవేంద్రుకైనఁ
గాలాంతకులకైనఁ గదనరంగమున
నొనరంగఁ[1]బొసఁగదు యోరి! నన్నెదురఁ
గొనరొసి ప్రేలెదు కోతినీవెంత
నీసత్వ మరయంగ నేనుంటిగాని
నీవెంతరా! ఓరి! నిమిషంబులోనఁ
గదిసిమ్రింగెద నిన్నుఁగరుణఁబోవిడిచి ”
యనుచునుద్ధతితోడ హనుమంతుడాఁకి
యొడిసికైదువఁగొని వారబాయవెతికి
ఝుంకెలుహుంకృతుల్ సరినెగుడుచుండ
నట్టహాసంబులు నార్పులు చెలఁగ
మరిహనుమంతుండు మైరావణుండు
రయమునబోరాడి రావణుఁబట్టి
దవడలఁ[2]దెగఁదన్ని దంతముల్ పెఱికి
కండలఁ దెగఁగోసి కఱకురక్కసుని
యముకలు ప్రేవులు యేపుతోఁజిదిపి
మాంసరక్తంబుల మజ్జమేధముల
వడిచూర్ణములుఁ జేసి వసుమతిమీఁద
వెసజల్లిసరిలేని వేడుకతోడ
సమసెరావణుఁడని సంతోషమంది
మారుతసుతుఁడేఁగ [3]మైరావణుండు
అప్పుడు చనుదెంచి యార్చిబిట్టెగసె,

---

[1] దలపోయవోరి. [2] వసనాటి. [3] చం.. ......

కలకలనవ్వి యక్కరువలి సుతుఁడు
మదిలోన వెఱగంది మాయావిఁ జూచి
"పొలుపొంద దురములో భుజబలంబునను
నెంతబల్లిదు నైన [1]నెదిరింపవచ్చు
చచ్చియుఁ జావఁడీ చపలరాక్షసుఁడు
యేమిసేయుదు వీని నెట్లు[2]వధింతు."
అనియిట్లు జింతించు ననిలజుఁ జూచి
యంతరంగంబున నతివ దోర్దండి
మారుతతనయుఁడు మైరావణుండు
నేకాంగులై పోరి మెంతయునలసి
నివ్వెఱఁగందుట నిజముగాఁ జూచి
యచ్చటఁ జనుదెంచి యావాయుసుతునిఁ
గనుఁగొని పలికె నాకాంత దోర్దండి
మారుతాత్మజ! వీని మాయలఁ బొంది
కాలదత్తుని సుతుఁ గదనరంగమునఁ
బొడఁ జూప వలదని బుద్ధిగాఁ జెప్పి
యేకాకియితనితో నేలపోరెదవు
చలమున వీఁడేల చచ్చు యుద్ధమున
మర్మంబుఁ జెప్పితి మఱచితి వీవు
(అనఁదనమనమున నతివను బొగడి)
కరమర్థిఁ దెలిసి యాకరువలిసుతుఁడు.
పొలుపొంద గిరిఁ[3]గూర్చి పోయేటియపుడు
మదిలోనఁ జింతించి మారుతాత్మజుని
మతమునఁ బలికె నామనుజభోజనుఁడు.

---

[1] రొుపపణవచ్చు. ధరించు. [3] నాగిరిబా.

"ఓరి! వానర! నీవుయొంటి నా పురముఁ
జొచ్చితివెఱవక శూరతమెఱసి
యదియునుఁగాక నీ వాహవంబునను
(నాతోడఁ బోరుట యలవియే నీకు)
నీ రేడుజగములు యేపుమై నిలువ
హరిహరబ్రహ్మదులాదిగాఁగలఁగ
దేవతాదులనెల్ల ధీరతమెఱసి
బవరంబులోఁదొల్లి [1]పడఁద్రోసినాఁడ
వలనుప్ప నను గెల్వ వనచర! నీకు
నలవియె తలపోయ నజ్ఞానబుద్ధి!
పోరఁజూచెదవింకఁ బొలియకఁబొమ్ము"
అనవుండు కోపించి యావాయుసుతుఁడు
మాయావి దెసఁజూచి మరికోపగించి
"ఓరి! పాపాత్ముఁడ! ఉపమింపరాని
తరుచరసేనాబ్ధిఁదగ మోసపుచ్చి
దశకంఠు పనుపునదానవ! నీవు
రాజులఁదెచ్చితి రభసంబు మెఱసి
అనుచు గర్వించెద వాత్మలో నీవు
(మొగతన మిదియానె మూర్ఖతఁ
చెలువొంద వానరసేనపై వచ్చి
తెఱఁగొప్ప రాజులఁ దెచ్చితివేని
మగవాఁడవనవచ్చు మహిలోననిన్ను
నెఱుఁగకుండఁగఁగుక్కయిలుఁ జొచ్చినట్లు
ఘనులనిక్కడఁదెచ్చి గర్వించినావు)

---

[1] పరపినవాఁడ.

నీపాటుఁజూడవు నీవు త్రుళ్ళెదవు
ధరణిజఁ దెచ్చిన దశకంధరుండు
తలలుకుప్పలుగాఁగఁ దాఁగూలుచుండుఁ
జలమున నినుఁజంప సమకట్టినాఁడు
(కూపానఁ) బడనుండఁ గొమరొప్పఁదనదు
వెనుకవానికిఁ జేయివెసనిచ్చినట్లు
గులమును [1]జెఱచిన కుత్సితుండతఁడు
చెలువొందవానికై చెడితివి నీవు
పొలుపొందరాజ్యంబుఁ బోనాడుకొంటి
నావానివలెవచ్చి నను మోసపుచ్చి
నీచావుఁగానక నీవునేఁడిట్లు
నీపాలవిధిదప్పె నేనేమిసేతు
[2]పొలుపొందగా నిన్నుఁ బొగడఁకొనెదవు
మాయావి నీతోడ మాటలేమిటికి
నీలావుఁబరికింప నేనుంటిగాక
నీవెంతరావోరి! నినుఁ దోకఁగట్టి
పొలియింతు దివిజులు పొగడుచునుండ
నీమాయలన్నియు నీరుగావింతు ''
అనుచు వాయుజుఁడట్టహాసంబుఁజేసి
యొడిసికైదువఁగొని యుగ్రతమెఱసి
మల్లయుద్ధంబున మడమెల్లనణఁచి
తనవాలముఖమున తాఁజుట్టిపట్టి
పెనచిరాఁదిగిచియుఁ బెంపొనరిఁచి
హుంకారరవమున నుర్వికంపింపఁ

[1] చెడగోరినచ్చుతుండువాండు. [2] పొలుపొందగానిన్ను నీవె పొగడెదవు.

గరువలిసుతుఁడంతఁ గరమప్పళించె
నీభంగిఁదమలోన నిద్దఱుఁ బెనఁగఁ
[2]బాయుచుఁ గూడుచు బాహుదండముల
[3]వేయుచుఁ బాయుచు విఱిగిపారుదురు
పిడికిళ్లఁ బొడుతురు పృథులవేగమున
నార్పులుబొబ్బలు నట్టహాసములు
ఘుంకెలు హుంకృతుల్ సాహసంబులునుఁ
దమలోన దిక్కులు తగులుకొన్నట్లు
గొండలలోరెండు కొండలుగ్రతను
దట్టించియుద్ధతిఁ దాఁకినయట్లు
బోరాడిరిద్దఱు బోలురాజేంద్ర!
వెలయమీకెఱుఁగింప విస్మయమయ్యె
నేమనిచెప్పుదు నినకులాధీశ !

—: హనుమంతుఁడు మైరావణుని సంహరించుట :—

హనుమంతుడంతలో నతిరౌద్రవృత్తి
మైరావణుఁ బట్టి మానంబువుచ్చి
ముక్కులుఁ జెవులును మొదలంటఁజిదిమి
తనరంగ తనరోమతతులచేనతని
సంధిసంధికిఁగట్టి [5]సత్త్వంబుమెఱయ
మెయిఁగట్టి కాలితో మెదలరాకుండ
సర్వవాయువులును [6]సరగొప్పఁగట్టి
పరఁగ వింధ్యాచలప్రాంతంబునందు
నొకకాలువెట్టి వేరొకకాలనతని

---

[1]గాలితనూజుండు. [2]పాయుదురుకూడుదురు. [3]వేయుదురు పాయుదురు. [4]దిక్కులు తములోనధికొన్నయట్లు. [5]బలమెల్లబుచ్చి. [6]చదరకుండగగట్టి.

మెడఁద్రొక్కిపట్టి యామేరువునందు
వరబలంబునఁజేసి [1]వాడుస్వజీవ
[2]మక్కడదాఁచిన యాగుండుఁజూచి
దోర్దండి చెప్పిన తొట్టిమార్గమున
నెట్టని తుమ్మెదలేదు వాకిళ్లు
జొచ్చుట[3]నొక్కటఁ జోద్యంబుఁజూచి
యాతుమ్మెదలఁబట్టి యనయనొక్కటనుఁ
బట్టిచంపకవీని ప్రాణముల్వోవు
పట్టిననొండొంటి పారిపోయెడిని
యేభంగిఁబట్టుదు (నేమిసేయుదును)
[4]అనియిట్లు జింతించి యనిలజుఁడంత
[5]గుండుతో (డనువానిగుల్లంగఁజఱచె)
(చఱచినం) తటవాఁడు చయ్యనచటఁ
గదలక మెదలక కడచినయట్లు
బలువిడి ధరఁగూలి ప్రాణముల్ విడిచె.
పిడుగు[6]పడినఁగూలు పృథివీధరంబు
పగిది వసుమతిపైఁబడియె రావణుఁడు
అప్పుడు రణభూమి యతిభీకరమున
మోములుశిరములు ముక్కుడొక్కలును
దుండంబులుఁజెవులు తునియలై పడ్డ
కరులు తురగములు ఘనముగా మడియఁ
గొఱప్రాణములతోడఁ గూడినభటులు
మేటిరాక్షసులును మిన్నులుముట్ట
నాడెడు నట్టలు నడెలు భూతములు

---

1 అతండుతనజీవ. 2 యందులోదాఁచినాగుండుచూచి. 3 యొక్కట సాధ్యంబు.
4 తనమనమునచింతించి మారుతియంత. 5 గుండ్లతోనెమనకూట..... 6 వేసిన.

పాడెదు ఢాకినుల్ భైరవంబెసఁగ
మాంసరక్తములకు మఱిగి భూతములు
పారుచుఁ దారుచు [1]భ్రమసి యాడుచును
నేపార రుధిరంపు టేటి లోపలను.
నీదాఁడుచును మదికిచ్ఛలంబైన
హాహారవంబుల నానందతతుల
నంజుళ్లు మెక్కుచు నావాయుసుతునిఁ
బొగడుచుండెను మహాభూతసంఘములు
పరగనక్తలకునుఁ బడుచుకోడండ్లు
వండఁదఱిగినరీతి వడినుండెరణము.
అప్పుడానందించిరఖిలదేవతలు,
పరఁగంగ హనుమంతుపైఁ బుష్పవృష్టి
నరుదుగాఁ గురియించి రాకాశమునను
దీవించిరప్పుడు దేవతలెల్లఁ
బాతాళవాసులుఁ బ్రస్తుతిఁజేయ
వెలయంగనహిరాజు వేయివిధముల
నరుదుగాఁబొగడె నాహనుమంతులావు.

—: మాతంగి విలపించుట :—

అంతరావణుపత్ని యడలుచువచ్చి
తనపతి మీఁదను దామొదుకొనుచుఁ
"బోయితేరావణ! భువనైకవీర!
చెప్పిన నామాట చెవిసోకనీక
పొలుపొంద రాజ్యంబుఁ బోనాడుకొంటి

[1]పరిణమింపుచును. [2]హాహాసాలార వ్యగములానందతతుల. [3]పరంగనంతలకు భాసనంబునకు.

నీపాలివిధి తప్ప నేనేమి సేతుఁ
బరఁగ రాఘవుతోడి పగవలదంటిఁ
బవనజుండెట్టిన బ్రతుకనీడంటిఁ
(గని తెచ్చి) నీచావుఁగానలేవైతి
నీపనియిట్లుండ నేమనవచ్చు
నెక్కడిదశకంఠుఁ డెక్కడిచెలిమి
మదిమదినుండి నీమదమార్చుకొంటి
తనకు నెక్కడిదిక్కు దానవాధీశ !"
(అని వేయి) భంగులనడలుచుండఁగను
సుతునిఁదోడ్కొనివచ్చె (సుదతిదోర్దండి)
(పరఁగంగ) హనుమంతు పదములకెఱఁగి
సురకంటకునిచావుఁ జూచి శోకించి 780
మాతంగినూరార్చి మైరావణునకు
నగ్నిసంస్కారంబులమరంగఁజేసి
ముప్పూరుహనుమంతు [1]ముందఱనిలువ

—: హనుమంతుఁడు మాతంగి నూరార్చి నీలమేఘ రూపవతులకుఁ బెండ్లి చేయించి పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁ గట్టుట :—

మారుతసుతుఁడంత మాతంగిఁజూచి
" కరమర్థి శ్రీరాము కారణంబునను
మదమత్తుఁడెచచ్చె మైరావణుండు
కరమర్థి నాతఁడు కనియెస్వర్గంబు
నటుగాన [2]వెఱవకుమతివరో ! నీవు
నీదు మేనల్లుఁడు నిజధర్మపరుఁడు

ముప్పూరు. గాంచెద. [2]వెఱవ.........రో నీవు.

విష్ణుభక్తుఁడు మహావినయపరుండు
అతనికి నీకూఁతు నారూపవతినిఁ
(బెంపు మీరఁగనిచ్చి పెండ్లి గావించి)
చెలువొందగాబంధు జనులునుఁగూడఁ
బొలుపొంద సౌభాగ్య భోగసంపదల
ననుభవింపుదుగాక యడలకు'' మనుచు
మాతంగిశోకంబు మాన్పియంతటను
మంత్రులహితులను మరిపురోహితులఁ
బరఁగంగఁబిలిపించి పవనసందనుఁడు
నీలమేఘునిఁదెచ్చి నిజ[1]సదనమున
నారూపవతికన్య ననురాగముననుఁ
బొలుపొందనతనికిఁ బెండ్లిసేయించి
పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁగట్టి
శ్రీరామనామము చెల్లునందాఁక
చెలువొందరాజ్యంబు సేయుమీవనుచుఁ
బొందుగానతనికి బుద్ధులుఁజెప్పి
తెఱఁగొప్ప బహువిధ దీవనలిచ్చి
ధర్మంబు దయయును దగవునుహితవు
మరినీవుతప్పకు మంత్రులబుద్ధి
నతిభక్తి[2]వినుమంచు నతనికిఁజెప్పి
మానంబుఁగాచిన మగువదోర్దండిఁ
బిలిపించినతిభక్తిఁ బ్రియములుఁబలికె
'' వరుదుగానీ[4]తోన నాడినమాటఁ
జెల్లించితిని ''యని చెప్పియాతఁడామె

---

[1]శోభనమున. [2]భక్తి......... [3]పిలిచియు. [4]నీతోన.........

—: హనుమంతుఁడు రామలక్ష్మణ సహితుఁడై మత్స్యవల్లభుని సాహాయ్యమునఁగోలనుదాఁటి వానరసేనలఁగలియుట :—

వారలవీడ్కొలిపి వాయునందనుఁడు
కరమర్థిరాజుల కడకేఁగుదెంచి
మహినొప్పు(నాయుక్కు) మందసంబూడ్చి
పొలుపొంద నాదివ్య (పురుషులఁ) జూచి
మెల్ల నేవారలు మేల్కొనకుండఁ
దనదుహస్తంబునఁ దాఁగొనివచ్చి
(మారుతతనయుండు మత్స్యవల్లభుని)
(తలచెనంతటవాఁడు తడయకవచ్చి)
ముదమొప్పఁ దనతండ్రి ముందటనిలిచి
సరగరాజులజూచి సంతోషమంది
రాజులఁదండ్రిని రయమున మెఱసి
వీపుపై నిడుకొని విపులసత్వమునఁ
గొమరొప్పగా[1]వారిఁ గోలనుదాటించి
ధరణీశులనుదించి దండంబుఁబెట్టి
హనుమంతునకుమ్రొక్కి హస్తముల్ మొగిచి
తండ్రి! యెక్కడనైనఁ దరియైనచోటఁ
దలఁచిన వచ్చెద దనరంగ వేగ
నని చెప్పిమగుడ వాఁడాత్రోవఁజనియె
వాయునందనుడంత వసుధీశవరుల
వలనొప్పఁగొనివచ్చి వనచరసేనఁ
గలియంగవచ్చినఁ గపివరులెల్ల
సుగ్రీవుఁడాదిగా సారదివానరులు

[1] వించిగొలువులోపలను.

నేపారసనిలజు కెదుఱుగావచ్చి
పది వేలభంగులఁ బ్రస్తుతిఁ జేసి
కొనిపోయిమిమ్మునుఁ గుశశయ్యమీఁద
నునుపనంతటిలోనె యుదయించెనినుఁడు,
అనియిట్లు మునివరుఁడనిలజుమహిమఁ 810

—: శ్రీరామచంద్రుఁడు హనుమంతునిఁ బొగడుట :—

జెలుఁవొప్ప వినుపింప శ్రీరామచంద్రుఁ
డానందమునుఁబొంది యామునీశ్వరుని
పాదపద్మములకు భక్తితోఁ మ్రొక్కి
సంయమీశ్వరుఁజూచి సంతోషమంది
"నాఁడునిద్రింపుచు నాలోననిట్టి
భావంబుతోఁ చగా భయమందిచూచి
(గుహఁబోలు) చోటికి కొనిపోయినట్లు
....
....
....
మీరుచెప్పంగ సమీరనందనుని
బంతంబువినఁగల్గె ఫలమయ్యెనాకు,"
అనిహనూమంతుని నతివేడ్కఁజూచి
[2]కరముననుండెడు ఘననవరత్న
హారంబులన్నియు నరయఁగనిచ్చి
బహురత్నచయమగు పతకంబుఁబెట్టి
చెలఁగి కిరీటంబు శిరసుననుంచి

---

[1]మీరానతి ...నా......నుంతు, [2]కరకర నుంచెడుకడు నవరత్న.

మన్నించి కౌఁగిట మానుగాఁ జేర్చి
వాయుతనూజుని వలనొప్పఁ జూచి
"తెలిఁగొప్ప నీలావు తెంపుగాఁ జేసి
దానవాంబుధి [1]దాఁటి ధరణిజఁ గొనుచుఁ
జెలువొప్ప రాజ్యంబు సేయంగఁ గలిగెఁ
గ్రమమొప్ప సిద్ధించుఁ గ్రతు కోటిఫలము
అటుగాన నీవు నాయర్ధాసనమున
గూర్చుండు [2]మనిలజ! కోర్కె దీపింప"
అనిపల్కి రఘురాముఁ డా మునికనియె
"మునినాథ! వానరముఖ్యుండు నేనుఁ
బొత్తునఁ గుడువక పొసఁగదు మనసు"
అనవుఁడు మునినాథుఁ డతిసంతసమున
శ్రీరాఘవేశ్వర! శ్రీరామచంద్ర!
[3]వారిధిగాంభీర్య! వరమేరుధైర్య!
పాతకారులు యెల్ల భస్మమైపోవఁ
దలఁచినంతట వారితలఁపు సిద్ధించు
మీకృపఁ బొందె సమీరనందనుఁడు
యాతనిఁ దలఁచిన నెల్ల కార్యములుఁ
బడయుదురటుగాన భానుకులేశ!
అటుగాన నీవిట్లు.........
.........భంగులనమ్మ నీశ్వరుఁడు,
పరఁగ శ్రీరామునిఁ బ్రస్తుతిసేయ
మ్రొక్కి హనుమంతుండు మునివరుకవుడు
సద్భక్తి.............గాఁగ మెఱఁగి

---

[1] గడచి. [2] మనవుండు. వరనిధిగాంభీర్య మేరుధైర్య. [4] మీకృపబడసిన మిహీరనందనుండు.

మోరకంకణములుమా.........,
.... పట్టుపచ్చడముఁ 830
గట్టంగ నిచ్చినకడు భక్తితోడ
ధనము దాన్యంబులు............,

తప్పొప్పులపట్టిక.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
1	12	వేఁగఁ	వేగ
4	2	రంజిల్ల పజ్జను	రంజిల్లఁబజ్జను
,,	3	మొదలుగాపరమహర్షమున	మొదలుగాఁబరమహర్షమున
,,	15	రంజిల్లుచున్న.	రంజిల్లుచున్న
,,	24	జెలగి	జెలఁగి
5	15	వీరులతోఁడ	వీరులతోడ
,,	21	సుగ్రీవుడాఁదిగా	సుగ్రీవుఁడాదిగా
,,	23	కరముద్ధి	కరమర్థి
7	3	గరమద్ధి	గరమర్థి
,,	4	వెరగొప్ప	వెరఁగొప్ప
,,	6	దరుచర్లతోఁడ	దరుచర్లతోడ
,,	7	వెలయు	వెలయు
,,	21	చదురుఁడై	చతురుఁడై
8	5	బ్రహ్మాస్త్రనిహతికిఁఒద్ధుడై	బ్రహ్మాస్త్రనిహతికిబద్ధుఁడై
9	6	వేదనబొంది	వేదనఁబొంది
10	6	జంచలిఁపకలావు	జెంగలించుచులావు
,,	21	యాతెరంగంతయు	యాతెఱంగంతయు
,,	8	వసిష్ఠుడు	వసిష్ఠుఁడు
12	6	సిద్ధించు	సిద్ధించుఁ
,,	7	పరఁగ	బరఁగ

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
13	15	యతనికౌఁగిట	యతనిఁగౌఁగిట
14	11	నెఱఁగి	నెఱిఁగి
,,	16	బగవారిఁగూఁడె	బగవారిఁగూఁడె
15	3	యెరుఁగవే	యెఱుఁగవే
,,	7	నెఱఁగన	నెఱిఁగిన
,,	17	పరగంగ	పరఁగంగ
,,	20	ధనుజాధినాథ !	దనుజాధినాథ !
16	2	గోరెఁడువాఁడు	గోరెడువాఁడు
,,	11	బరగంగ	బరఁగంగ
,,	17	నీవార్తపుత్తేరనచట	నీవార్తఁబుత్తేరనచట
23	14	కొమరొప్ప	నెఱఁగొప్ప
24	14	పగవానిపొంగడెను	పగవానిఁబొగడెను
25	11	అనగ	అనఁగ
,,	21	దాల్చి	తాల్చి
,,	23	గాననినిప్పుడు	గాసనిప్పుడు
26	7	నెఱుయంగ	నెఱయంగ
,,	20	ముఱ్కువిరిగిన	ముక్కువిఱిగిన
27	3	యిదియేమి	నిదియేమి
,,	14	తాంకి	తాఁకి
28	13	మైరాపణుఁడు	మైరావణుఁడు
,,	17	శరణువేడిన	శరణువేఁడిన
,,	18	గావఁగనేరదితడు	గావఁగనేరదితఁడు
,,	20	యాత్మభంధుఁడవు	యాత్మబంధుఁడవు
29	23	బరగంగఁజెప్పి	బరఁగంగఁజెప్పి

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
30	7	మెల్లెలుఁగవచ్చు	మెల్లెలుఁగవచ్చుఁ
,,	8	కానిమాటలు	గానిమాటలు
31	10	బరగనిద్ద అనుఁ	బరఁగనిద్ద అనుఁ
32	15	మఱసించి	మఱపించి
33	5	న్రాగ్రహంబొంద	నాగ్రహంబొంద
,,	6	సుగ్ర్రీవుఁడు	సుగ్రీవుఁడు
35	11	నన్నసు.	నన్నను
40	12	చెదఱకపోవ	? చెదఱకపోవ
,,	20	వాయునందనుడంత	వాయునందనుఁడంత
41	16	పృత్తాంతమెల్ల	వృత్తాంతమెల్ల
46	9	పురవిధి	పురవీథి
47	22	అంజనేయుఁడు	ఆంజనేయుఁడు
,,	23	పృత్తాంతమును	వృత్తాంతమును
,,	24	అనియిట్టుపలుకుచు	అనియిట్లుబలుకుచు
51	9	మైరావణేశు	మైరావణేశుఁ
54	9	సూదిముఖండు	సూదిముఖుండు
57	6	ధీరుడై	ధీరుఁడై
59	16	సేనాథిపతి	సేనాధిపతి
,,	17	వజ్రకవచుని మెడన్	వజ్రకవచు మెడన్
60	13	దాకిన	దాఁకిన
61	15	గదునుఁగ్రుడగుచుఁ	గదునుగ్రుఁడగుచు
62	7	బద్రుఁడో	భద్రుఁడో
,,	17	యవలీలకొనినొగల్	యవలీలఁగొననొగల్
63	1	తునుకలుగాచేసి	తునుకలుగాఁజేసి

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
,,	5	మైరాపణుండత్యుగ్రుఁడగుచు	మైరావణుండత్యుగ్రుఁడగుచు
,,	7	వీడొక్క	వీఁడొక్క
,,	15	చలఁగి	చెలఁగి
,,	24	దాకినవాడంత	దాఁకినవాఁడంత
64	16	రయమునబోరాడి	రయమునఁబోరాడి
,,	21	వసుమతిమీద	వసుమతిమీఁద
65	2	వెఱగంది	వెఱఁగంది
,,	10	మె తయు	యెంతయు
66	19	మూర్ఖతఁ	మూర్ఖతగాని
67	23	బెంపొనరిఁచి	బెంపొనరించి
68	12	మీకెఱుఁగిఁప	మీకెఱిఁగింప
70	9	పరగ	పరఁగ
71	21	నాతఁడు	నాతఁడు
,,	22	వెఱవకు	3 వెఱవకు
72	8	పురోహితులఁ	పురోహితులఁ
73	21	వాయునందనుడంత	వాయునందనుఁడంత
,,	24	సుగ్రీవుడాఁదిగా	సుగ్రీవుఁడాదిగా
74	12	బావంబు	భావంబు
,,	13	చోటికికొనిపోయినట్లు	చోటికిఁగొనిపోయిన
76	3	నిచ్చినకడు	నిచ్చినఁగడు